

2004–2010

**VALODAS
SITUĀCIJA
LATVIJĀ**

Pētījuma kopsavilkums

Šajā kopsavilkumā apkopoti nozīmīgākie pētījuma „Valodas situācija Latvijā: 2004–2010” (2011) secinājumi un Latvijas valodas politikas īstenošanas rezultāti.

Atbilstoši pētījuma „Valodas situācija Latvijā: 2004–2010” struktūrai, šeit konspektīvi atspoguļoti dati un fakti par Latvijas valodas situāciju no 2004. gada līdz 2010. gadam, ņemot vērā valodas situācijas attīstības vēsturisko gaitu. Norādīts sasniegtais valodas politikas īstenošanā, kā arī parādītas galvenās problēmas valodas politikas ieviešanā un latviešu valodas kā valsts valodas konkurētspējas nodrošināšanā. Īsa informācija sniegta par šādām pētījumā aprakstītajām tēmām: valodas politika Latvijā un latviešu valoda ES, valodu prasme, lietojums un lingvistiskā vide Latvijā, valsts valodas lietojums sabiedriski nozīmīgākajās sociolingvistiskajās jomās (valsts un pašvaldību administrācijā, izglītībā, plašsaziņas līdzekļos un pakalpojumu jomā), latviešu valoda globalizācijas apstākļos.

Pētījuma kopsavilkumu izveidojusi un sakārtojusi Gunta Kļava

Pētījuma autori: Pauls Balodis, Māris Baltiņš, Vineta Ernstsone, Valts Ernštreits, Gunta Kļava, Dite Liepa, Kristīne Motivāne, Inese Muhka, Jānis Oga, Evija Papule, Jānis Valdmanis, Anna Vulāne

Zinātniskā redaktore *Dr. habil. philol.* Ina Druviete

Atbildīgās redaktore Gunta Kļava, Inita Vītola

Recenzents Ilmārs Mežs

Literārā redaktore Ieva Jansone

© Latviešu valodas aģentūra

© Autori

© Dizains, R KVADRĀTĀ

VALODAS SITUĀCIJA LATVIJĀ: 2004–2010

Pētījuma kopsavilkums

„Ja garā vesels cilvēks, labi zinādams, ka tam reiz jāšķiras no šīs pasaules, tomēr piekopj savu veselību, velk savu dzīvību, cik ilgi tam iespējams, kamdēļ tad lai tauta tīši nīkoņa bedrē dodas, tauta, kuras dzīvība kā daudz dzīvību dzīvība stipra un neiznīcināma, saprotams, ja tik šī tauta izrāda veselu garu, ja viņa prot cienīt savu dzīvību un nesteidzas prāta aklumā pārdot savu īsto dzīvību un iemainīt tās vietā svešu ēnas dzīvību. Tautas dzīvības serde un kodols ir valoda.”

K. Mīlenbahs, 1881

Latviešu valodas aģentūra

2012

Saturs

Saīsinājumi	5
Ievads (<i>Gunta Kļava</i>)	6
1. VALODAS POLITIKA LATVIJĀ (<i>Gunta Kļava</i>)	8
2. LATVIEŠU VALODA EIROPAS SAVIENĪBĀ (<i>Gunta Kļava</i>)	11
3. VALODAS LATVIJĀ: VALODU PRASME, LIETOJUMS UN LINGVISTISKĀ VIDE (<i>Vīneta Ernstsone, Gunta Kļava, Kristīne Motivāne</i>)	14
4. VALSTS VALODAS LIETOJUMS SABIEDRISKI NOZĪMĪGĀKAJĀS SOCIOLINGVISTISKAJĀS JOMĀS (<i>Vīneta Ernstsone, Gunta Kļava, Kristīne Motivāne, Evija Papule</i>)	33
5. LATVIEŠU VALODA MŪSDIENU GLOBALIZĀCIJAS APSTĀKĻOS (<i>Gunta Kļava, Kristīne Motivāne, Inese Muhka</i>)	50
6. LATVIJAS VALODAS POLITIKAS UZDEVUMI NĀKOTNĒ (<i>Gunta Kļava, Kristīne Motivāne</i>)	58
Izmantotā literatūra un avoti	61

Saīsinājumi

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

EFNIL – *European Federation of National Institutions of Language*
(Eiropas Nacionālo valodas politikas institūciju federācija)

EK – Eiropas Komisija

ES – Eiropas Savienība

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

IVA – Latviešu valodas aģentūra

IVA aptauja 2009 – Data Serviss. *Latvijas valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte:*
pārskats par pētījumu. 2009.

IVA intervijas 2009 – Fieldex. *Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte:*
pētījuma rezultātu ziņojums. Rīga, 2009.

MK – Ministru kabinets

PBLA – Pasaules brīvo latviešu apvienība

Valoda 2007 – BSZI. *Valoda:* atskaite, 2007. gada augusts – septembris.

Valoda 2008 – BSZI. *Valoda:* atskaite, 2008. gada marts – aprīlis.

VVA – Valsts valodas aģentūra (līdz 2009. gada 1. jūlijam)

VVA aptauja 2004 – Data Serviss. *Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas.* Rīga, 2004.

VVC – Valsts valodas centrs

Ievads

Latviešu valoda ir Latvijas Republikas valsts valoda un sabiedrības integrācijas valoda, tā ir nacionālās identitātes pamats un pasaules daudzveidīgā kultūras mantojuma daļa. Tāpēc Latvijas valsts ir atbildīga gan Latvijas sabiedrības, gan visas pasaules tagadējo un nākamo paaudžu priekšā par latviešu valodas saglabāšanu un attīstīšanu. Tā ir Latvijas valsts kompetence un pienākums, jo Latvija ir vienīgā valsts pasaulē, kas var uzņemties atbildību par latviešu valodas saglabāšanu.

(*Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.–2014. gadam*. Rīga, 2007, 6. lpp.)

Regulāra valodas situācijas izpēte ir vienīgais veids, kā izvērtēt valodas politikas rezultātus un plānot nākamos uzdevumus. Novērtējot sasniegumus valodas politikas īstenošanā (valsts valodas prasmes uzlabošanās, institucionālais nodrošinājums, valsts valodas nostiprināšanās dažās sociolingvistiski nozīmīgajās funkcijās, zinātniskā izpēte u.c.), pētījumā analizētas problēmas latviešu valodas kā valsts valodas pozīciju nodrošināšanā. Spēcīgā valodu konkurence, globalizācijas radītie izaicinājumi, pašu latviešu lingvistiskā attieksme un uzvedības īpatnības, kas veicinājušas valsts valodas prasmes neatbilstību tās lietojumam, un citi faktori būtiski kavē valsts valodas nostiprināšanos visās nozīmīgajās sabiedrības dzīves jomās.

Lai noskaidrotu valodas situācijas dinamiku Latvijā no 2004. līdz 2010. gadam, pamatojoties uz Valsts valodas politikas pamatnostādnēs 2005.–2014. gadam¹ noteikto valsts valodas politikas rezultātu analīzi, pēc Latviešu valodas aģentūras (IVA) pasūtījuma tika veikta Latvijas iedzīvotāju aptauja un dziļās intervijas ar ekspertiem.²

Šis laiks Latvijas valodas politikā un valodas situācijas attīstībā ir bijis nozīmīgiem notikumiem bagāts:

- kopš 2004. gada 1. maija Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts;
- kopš 2004. gada Latviešu valodas aģentūra ir Eiropas Nacionālo valodas politikas institūciju federācijas (*European Federation of National Institutions of Language*, EFNIL)³ locekle;
- pasaulē pieaudzis to augstskolu skaits, kurās latviešu valodu var apgūt kā svešvalodu – 13 pasaules valstu 24 augstākās izglītības iestādēs iespējams apgūt latviešu valodu, arī pētniecības mērķiem;
- ieviesta bilingvālā izglītība un nodrošināta vienota izglītība visās Latvijas skolās;

¹ *Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.–2014. gadam*. Rīga, 2007, 14. lpp.

² Data Serviss. *Latvijas valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte: pārskats par pētījumu*. LVA. Rīga, 2009; Fieldex. *Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte: pētījuma rezultātu ziņojums (dziļās intervijas)*. LVA. Rīga, 2009.

³ Federācijā ir apvienojušās ES dalībvalstu un Eiropas ekonomiskās zonas valstu organizācijas, un federācijas mērķis ir panākt visu valstu oficiālo valodu, īpaši mazo un vidējo valodu, konkurētspējas nodrošināšanu.

- notikušas izmaiņas valsts valodas politikas institucionālajā nodrošinājumā, tādējādi maksimāli samazinot institucionālo atbalstu valodas politikas īstenošanai, joprojām tiek nodrošināta gan valsts valodas attīstība, gan Valsts valodas likuma kontroles mehānisms, tāpēc turpmāka ieviešanās izveidotajā valsts valodas politikas institūciju sistēmā var negatīvi ietekmēt valodas politikas īstenošanu valstī;
- uz Valsts valodas likuma pamata izdoti vairāki būtiski Ministru kabineta noteikumi un citi tiesību akti;
- no 2004. līdz 2006. gadam bijis 15 gadu laikā lielākais naturalizācijas kārtībā Latvijas pilsonībā uzņemto personu skaits (kopā 51 672)¹;
- noticis aktīvs darbs latviešu valodas zinātniskā izpētē un kopšanā.

Kaut arī minētajā periodā vērojamas arī atsevišķas negatīvas valodas situācijas attīstības tendences (piemēram, latviešu valodas ierobežota lietošana privātajā uzņēmējdarbībā, latviešu valodā izdoto grāmatu un brošūru tirāžas samazinājums: no 4,4 miljoniem eksemplāru 2004. gadā līdz 3,2 miljoniem – 2009. gadā² u.c.), tomēr kopumā valodas situācijas dinamika ir raksturojama kā pozitīva.

¹ *Statistika: naturalizācija* [tiešsaiste]. Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. [Skatīts 15.09.2010.]. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/Naturalizacija.html;jsessionid=886CA55BFDD407E0DB5162B3BAE89ABF>

² *Iedzīvotāji un sociālie procesi. Kultūra* [tiešsaiste]. Centrālā statistikas pārvalde. [Skatīts 12.12.2010.]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/dati/statistikas-datubazes-28270.html-0>.

**VALODAS
POLITIKA
LATVIJĀ**

Valodas politika kā valsts īstenotu apzinātu pasākumu kopums valstī runāto valodu funkcionālā dalījuma saglabāšanai, runātāju kolektīvo un individuālo valodas tiesību noteikšanai, valodu izpētei un attīstīšanai ir nozīmīga ikvienā valstī.

Līdzīgi kā citur pasaulē, arī Latvijas Republikā pēc neatkarības atjaunošanas valodas politika kļuvusi par pārdomāti un mērķtiecīgi veidotu iekšpolitikas virzienu. Valodas politika Latvijā izstrādāta uz stingras sociolingvistiskās teorijas pamata, ņemot vērā daudzu ārvalstu pieredzi. Tās izstrādē piedalījušies citu valstu eksperti, un tā guvusi arī starptautisku apstiprinājumu.¹ Latvijā valodas politika ir cieši saistīta ar sabiedrības integrācijas politiku.

Latvijas valodas politikas pamatā jau kopš 1989. gada ir šādi pamatprincipi, kas ietverti arī Valsts valodas politikas pamatnostādņēs 2005.–2014. gadam:

- valsts valoda Latvijā ir latviešu valoda;
- valsts garantē iespēju saglabāt, attīstīt un noteiktās funkcijās lietot Latvijas minoritāšu valodas.

Šie pamatprincipi ietver ideju par valodu koeksistenci un valodu juridisko hierarhiju ar valsts valodas prioritāti.

Lai veiksmīgi īstenotu valodas politikas mērķus un nostādnes, būtiski ir valodas politikas īstenošanas pamatvirzieni:

- 1) juridiskais (valsts valodas statusa juridiska nostiprināšana likumos un citos normatīvajos aktos),
- 2) pedagoģiskais (latviešu valodas mācīšana latviešiem un Latvijā dzīvojošām minoritātēm),
- 3) lingvistiskais (latviešu valodas zinātniska izpēte, standartizācija, normu avotu un informatīvas literatūras publicēšana).²

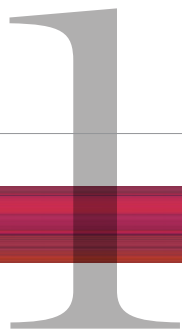
Īstenojot valodas politiku Latvijā, jāstrādā visos trīs pamatvirzienos. Nevar gaidīt pozitīvus rezultātus valodas politikā, ja kāds no šiem aspektiem tiek ignorēts un darbība tajos netiek koordinēta.

Latvijas valodas politikas mērķu sasniegšanai un visu valodas politikas pamatvirzienu koordinētas darbības nodrošināšanai 2005. gada 2. martā Ministru kabinets apstiprinājis Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.–2014. gadam. Pamatnostādņēs ir ietverti visi trīs reālā valsts valodas statusa pamatelementi – valodas prasme, valodas lietošana un attieksme pret valodu.³ Šobrīd

¹ Druviete, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 169. lpp.; sk. arī *Valsts valodas likums: vēsture un aktualitāte*. Valsts valodas aģentūra. Rīga: Zinātne, 2008.

² Druviete, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga, 1998, 35. lpp.; Druviete, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 115. lpp.

³ *Valsts valodas likums: vēsture un aktualitāte*. Valsts valodas aģentūra. Rīga: Zinātne, 2008, 197. lpp.

jāapzinās, ka valsts valodas statusa pilnvērtīgai nodrošināšanai jānovērš tendence prast, bet nelietot valsts valodu. Nedrīkstētu pieļaut arī latviešu lingvistisko tiesību pārkāpumus, kaut arī paši latvieši ir pasīvi un pārlietu toleranti saziņas valodas izvēlē, tā kavējot sabiedrības integrācijas procesus.

2

**LATVIEŠU
VALODA
EIROPAS
SAVIENĪBĀ**

Kopš 2004. gada latviešu valoda ir viena no oficiālajām valodām Eiropas Savienībā, kur, runājot par tās lingvistisko identitāti, vienmēr tiek uzsvērts ES multilingvālais raksturs.¹

Eiropas Savienībā ir 23 oficiālās valodas, vairāk nekā 60 reģionālo un mazākumtautību valodu, turklāt runāto valodu skaitu palielina arvien pieaugošie migrācijas procesi. ES valodu politikas mērķis ir aizsargāt valodu daudzveidību un veicināt valodu prasmi.

Valodas Eiropas Savienībā var iedalīt šādās hierarhiskās grupās:

- 1) oficiālās un darba valodas (23);
- 2) valoda ar speciālu statusu programmās (luksemburgiešu);
- 3) reģionālās vai minoritāšu valodas (vairāk nekā 60);
- 4) neteritoriālās valodas (jidišs, čigānu valoda);
- 5) diasporu un imigrantu valodas.²

Latviešu valoda ir viena no ES oficiālajām valodām. Tas nozīmē arī iespēju saziņā ar ES institūcijām izmantot latviešu valodu (tiek veikta oficiālo sēžu un sanāksmju tulkošana latviešu valodā utt.).

Lai latviešu valoda kā Latvijas valsts valoda un ES oficiālā valoda spētu nodrošināt visas sociolingvistiskās funkcijas, tiek mērķtiecīgi sekmēta valodas attīstība un standartizācija, kur īpaši nozīmīga joma ir tulkošanas un terminrades process (pašlaik latviešu valodā vismaz 80% jaunu vārdu ienāk ar daiļliteratūras un oficiālo un lietišķo tekstu tulkojumu starpniecību³). Tas nozīmē, ka Latvijai gan jā sagatavo pietiekams daudzums tulku un tulkotāju, gan jāspēj nodrošināt terminu izveides pilnvērtīgs un mērķtiecīgs process. Par tulkošanas apjomu pieaugumu ES liecina iztulkoto lappušu skaits, kurš no 38 855 lappusēm 1953. gadā ir pieaudzis līdz apmēram 1,7 miljoniem lappušu 2009. gadā.⁴

Būtisks aspekts kopīgajā ES valodu politikā, kā jau tika minēts, ir iedzīvotāju valodu prasmes veicināšana. Lielāka mobilitāte ES robežās, vienotais tirgus, migrācijas plūsmas un globalizācija – visu šo iemeslu dēļ iedzīvotāji ik

¹ Druviete, I. Mūsu valoda – Latvijas vai Eiropas Savienības identitātes daļa? *Lauku Avīze*, 2004, 11. okt., 10. lpp. No: Druviete, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 157. lpp.

² EK Izglītības un kultūras ģenerāldirektorāts. *Eiropas valodas* [tiešsaiste]. 2010. gada 7. decembris. [Skat. 10.12.2010.]. Pieejams: http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/index_lv.htm.; Druviete, I. Latvijas valodas politikas pamatnostādnes Eiropas Savienības kontekstā. *Letonikas pirmais kongress: plenārsēžu materiāli*. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2005, 19.–34. lpp. No: Druviete, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 170. lpp.

³ Druviete, I. Latvijas valodas politikas pamatnostādnes Eiropas Savienības kontekstā. *Letonikas pirmais kongress: plenārsēžu materiāli*. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2005, 19.–34. lpp. No: Druviete, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 174. lpp.

⁴ *Studies on translation and multilingualism. The size of the language industry in the EU*. European Commission Directorate-General for Translation, 1/2009, p. 36.; *Translation tools and workflow*. European Commission. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2009, p. 3.

dienas saskaras ar aizvien lielāku valodu daudzveidību. ES izvirzīts arī konkrēts mērķis lingvistiskās daudzveidības stiprināšanai – t.s. Barcelonas princips: katram ES iedzīvotājam būtu jāzina dzimtā un vēl vismaz divas valodas (resp., veicināts multilingvisms indivīda līmenī).

Minētā Barcelonas principa ieviešana ES nav vienkārša. Tā ir saistīta gan ar finanšu ieguldījumiem, gan ar sarežģīto sabiedrības motivācijas nostiprināšanos un idejas popularizēšanas darbu. Kā secināts 2006. gada Eurobarometra pētījumā, kopš 2001. gada ir auguši ES pilsoņu valodu prasmes rādītāji un arī uzlabojusies attieksme pret svešvalodu apguvi, resp., valodu prasme tiek uzskatīta par noderīgu (83% respondentu 2005. gadā salīdzinājumā ar 77% 2001. gadā, uzskata, ka svešvalodu prasme ir noderīga).¹ Salīdzinājumā ar pārējām ES tautām, visaktīvāk svešvalodas mācās zviedri (32%), latvieši (28%) un somi (28%); lielāka vēlēšanās pilnveidot savu svešvalodu prasmi ir latviešiem (39%), slovēņiem (36%) un čehiem (33%).²

ES pastāv arī virkne problēmu, kuras jau pašlaik ietekmē valodas situāciju dalībvalstīs. Būtiskākais izaicinājums ir brīva darbaspēka kustība un gan iekšējās, gan īpaši ārējās migrācijas radītās pārmaiņas valstu valodu ainā. Prakse liecina, ka imigrācija kā Eiropas labklājības celšanas līdzeklis sastopas ar tādiem šķēršļiem kā valodu, kultūras, tradīciju u.c. veida atšķirības, kas bieži vien ir pamats dažādiem konfliktiem sabiedrībā. Tāpēc tiek atzīts, ka sekmīgas imigrācijas pamatā ir integrācija, savukārt galvenā atslēga veiksmīgai integrācijai ir laba mītnes valsts valodas prasme.³

Notikumi Eiropas Savienības dalībvalstīs liecina par sabiedrības radikalizācijas riskiem un citiem imigrācijas radītiem izaicinājumiem, kas ir iemesls tam, ka Rietumeiropas valstīs arvien vairāk imigrantiem izvirza valsts valodas prasmes nosacījumus, tādējādi vēloties sekmēt integrācijas procesu.

Latvijas kā neatkarīgas valsts pastāvēšana un dalība ES latviešu valodai sniedz iespējas pilnā mērā funkcionēt kā mūsdienīgai un modernai valodai. Taču šīs iespējas īstenošanai nepieciešams Latvijas valsts ieguldījums visos valodas politikas īstenošanas aspektos: juridiskajā – likumos un normatīvajos aktos nosakot valsts valodas politiku, tās virzību, mērķus, īstenošanu; pedagoģiskajā – nodrošinot latviešu valodas apguvi visos valodas prasmes līmeņos, un lingvistiskajā – nodrošinot gan valodas zinātnisku izpēti, gan standartizācijas un normēšanas darbu, gan valodas mērķtiecīgu un sistēmisku attīstīšanu.

¹ *Europeans and their Languages. Special Eurobarometer 243.* European Commission, 2006, p. 11.

² Turpat, 2006, p. 25.

³ *Migrācijas ietekme uz valodas vidi Latvijā.* R. Apinis, M. Baltiņš, Dz. Hirša u.c. Latviešu valodas aģentūra. Rīga: Zinātne, 2009, 32. lpp.

3

**VALODAS
LATVIJĀ:
VALODU
PRASME,
LIETOJUMS UN
LINGVISTISKĀ
VIDE**

Latviešu valodas pozīcijas pēdējo gadu laikā stipri ietekmējušas globalizācijas tendences mūsdienu pasaulē un informācijas sabiedrības straujā attīstība. Spēcīgā valodu konkurence, migrācijas radītās pārmaiņas valodas situācijā, pašu latviešu lingvistiskā attieksme un uzvedības īpatnības traucē valsts valodas pozīciju stiprināšanai daudzās sabiedrības dzīves jomās. Visi šie faktori iezīmē bīstamu tendenci: iedzīvotāju valsts valodas prasme, kas šobrīd Latvijā ir augsta, neatbilst valsts valodas lietojumam. Tas savukārt sekmē krievu valodas faktisko sociolingvistisko funkciju pieaugumu, krievu valodas kolektīva lingvistisko pašpietiekamību, rezultātā apgrūtinot sabiedrības integrāciju, kas valstī noris uz latviešu valodas bāzes.

Latvijas valodas situācija etnodemogrāfiskā skatījumā

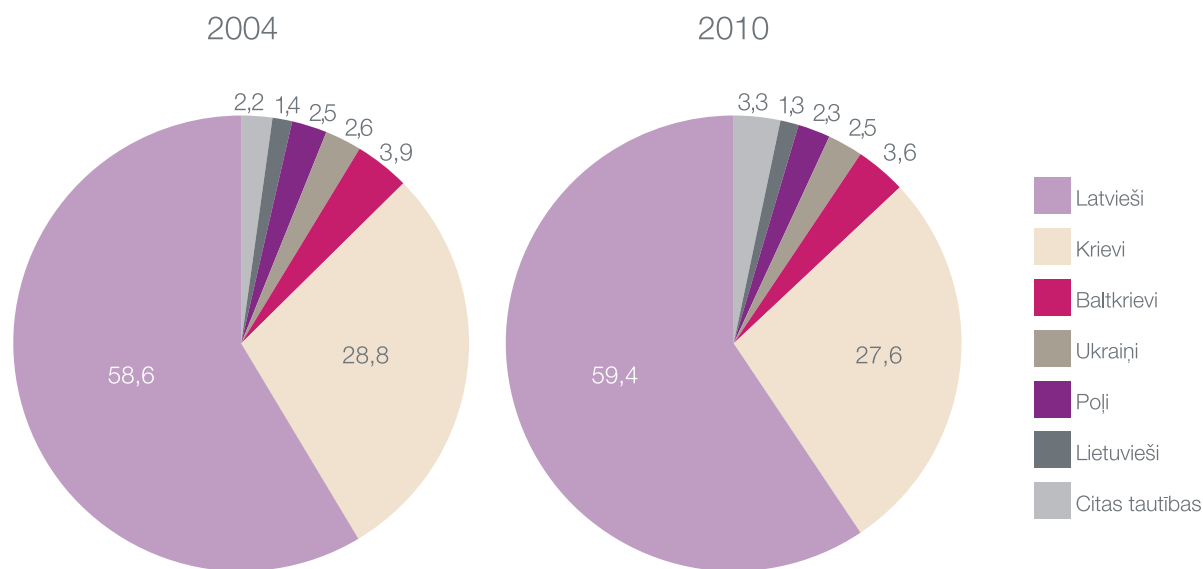
Valodas situāciju daudzu citu faktoru vidū būtiski ietekmē tās lietotāju skaits. Valodas runātāju skaitam ir liela nozīme valodas konkurētspējas nodrošināšanā. Pasaules apmēram 7000 valodu saimē latviešu valoda pēc runātāju skaita ir 150.–200. lielākā valoda.¹ Runātāju skaits, latviešu valodas kvalitāte un valodas statuss var nodrošināt stabilas latviešu valodas pozīcijas, tomēr mūsdienu pasaules globalizācijas procesi un valodu konkurence līdz ar negatīvajiem Latvijas demogrāfiskās situācijas rādītājiem latviešu valodas ilgtspējai rada riskus, ko iespējams mazināt apzinātas valodas politikas ceļā.²

Vērtējot valodas situāciju Latvijā, jāņem vērā Latvijas iedzīvotāju negatīvais pieaugums, izmaiņas iedzīvotāju nacionālajā sastāvā, resp., iedzīvotāju etnodemogrāfiskā un lingvistiskā struktūra, kā arī emigrācijas un imigrācijas problēmas, kas kļuvušas īpaši aktuālas pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gadā.

2004. gada 1. janvārī Latvijā bija 2 miljoni 319 tūkstoši iedzīvotāju, bet 2010. gada 1. janvārī iedzīvotāju skaits samazinājies līdz 2 miljoniem 248 tūkstošiem iedzīvotāju. Izmaiņas vērojamas arī Latvijas iedzīvotāju nacionālajā sastāvā, salīdzinot 2004. un 2010. gada rādītājus (1. att.).

¹ Druvieta, I. Aiz kokiem vajag saredzēt mežu. *Karogs. Literatūras mēnešraksts*, 2009, Nr. 10, 177.–184. lpp. No: Druvieta, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 232. lpp.

² Druvieta, I. Latviešu valoda kā valsts valoda: simbols, saziņas līdzeklis vai valstiskuma pamats? No: *Latvija un latviskais. Nācija un valsts idejās, tēlos un simbolos*. Rīga : Zinātne, 2010, 149. lpp.

1. att. Latvijas iedzīvotāju nacionālais sastāvs 2004. un 2010. gada sākumā (%). Dati: LR Centrālās statistikas pārvalde. *Statistikas datubāzes: iedzīvotāji: skaits un tā izmaiņas* [tiešsaiste]. [Skatīts 14.11.2010.]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/dati/statistikas-datubazes-28270.html-0>

Lai arī procentuāli latviešu īpatsvars Latvijā ar katru gadu nedaudz pieaug, tomēr latviešu skaits dzimtenē sistemātiski samazinās (turklāt šādi pamat-tautības skaita relatīvie rādītāji ir zemākie ES valstu vidū). 1989. gada tautas skaitīšanas laikā Latvijā bija 1,39 miljoni latviešu, 2000. gada skaitīšanas laikā – 1,37 miljoni, bet 2007. gadā tikai 1,35 miljoni, tātad latviešu kļuvis mazāk par vairāk nekā 52 tūkstošiem.¹

Vērtējot Latvijas valodas situāciju kontekstā ar demogrāfiskajiem rādītājiem, svarīgi ir daži aspekti:

- no vienas puses, katru gadu kaut minimāli, tomēr procentuāli pieaug latviešu īpatsvars Latvijā, ko varētu uzlūkot kā pozitīvu tendenci latviešu valodas lietojuma paplašināšanā;
- no otras – tomēr skaitliski latviešu skaits dzimtenē sistemātiski samazinās (aplūkojamā periodā par 24 tūkstošiem jeb nepilniem 2% no kopējā latviešu skaita), tāpēc nevar apgalvot, ka latviešu valodas vide paplašinās un tās apdraudējumi samazinās;

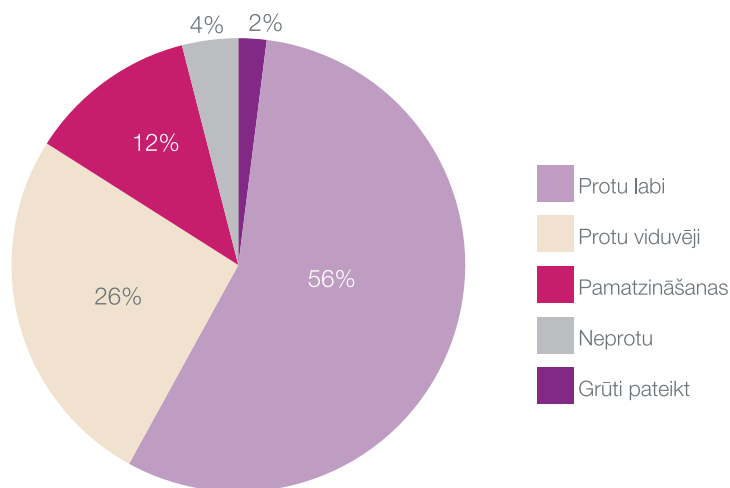
¹ Zvidriņš, P. Paaudžu nomaīņa un migrācija Latvijā. No: *Politikas gadagrāmata. Latvija 2007*. Stratēģiskās komisijas analīzes komisija. Rīga: Zinātne, 2008, 61. lpp.

- negatīvie dzimstības rādītāji un pieaugošā emigrācija ir iemesls latviešu valodas runātāju skaita samazinājumam, valodas vides pārmaiņām, tādējādi izraisot konkurentvalodu (krievu un angļu) lomas palielināšanos;
- arvien pieaugošā emigrācija un valsts ekonomiskās labklājības uzlabošanās jau tuvākajā nākotnē radīs arī pieaugošu imigrāciju, kas savukārt radīs jaunus izaicinājumus valodas situācijai Latvijā, ņemot vērā līdz šim pastāvošās imigrācijas tendences, kur liela daļa iebraucēju ir no bijušajām Padomju Savienības valstīm (viņu krievu valodas prasme ir viena no būtiskākajām motivētājām par mītnes valsti izvēlēties tieši Latviju).

Latvijas iedzīvotāju valodu prasme

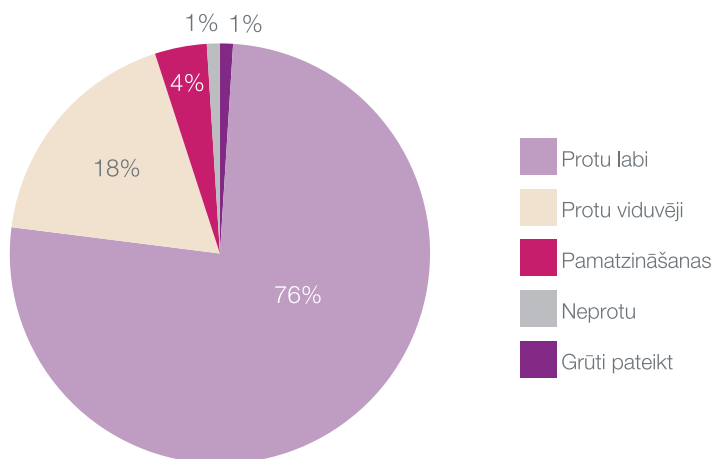
Latviešu valodas prasme cittautiešu vidū joprojām pakāpeniski uzlabojas. IVA aptaujā 2009 par labām savu latviešu valodas prasmi biežāk atzīst jaunākie respondenti ar dzimto krievu valodu, retāk – vecākie. Respektīvi, labāka latviešu valodas prasme ir krievvalodīgajiem jauniešiem vecumgrupā no 17 līdz 25 gadiem: 64% latviešu valodu pārvalda labi, 31% prot viduvēji, bet 5% savu latviešu valodas prasmi nav vērtējuši. Tāpat vairāk latviešu valodas pratēju ir reģionos, kur ir atbilstoša valodas vide (Vidzemē un Kurzemē, kur mazāk labu krievu valodas pratēju), kā arī labāka valodas prasme ir cilvēkiem ar augstākām ienākumiem.

Katru gadu sarūk krievu valodas prasmes rādītāji latviešu vidū. 2004. gadā 73% savu krievu valodas prasmi vērtēja kā labu, savukārt 2008. gadā tie ir 69%. Zemāka krievu valodas prasme ir jauniešu vidū (vecumgrupā no 15 līdz 34 gadiem krievu valodu labi prot 54%, zemas prasmes ir 38% jauniešu, bet 8% krievu valodu nezina). IVA aptauja 2009 liecina, ka gados vecākajiem respondentiem, kuru dzimtā valoda ir latviešu, ir augstāks krievu valodas prasmes līmenis. Ne tik laba krievu valodas prasme ir latviešu jauniešiem vecumgrupā no 17 līdz 25 gadiem (2. att.). Zemāks krievu valodas prasmes pašvērtējums ir lauku iedzīvotājiem, kurzemniekiem un vidzemniekiem, tātad rajonos ar augstu latviešu īpatsvaru.

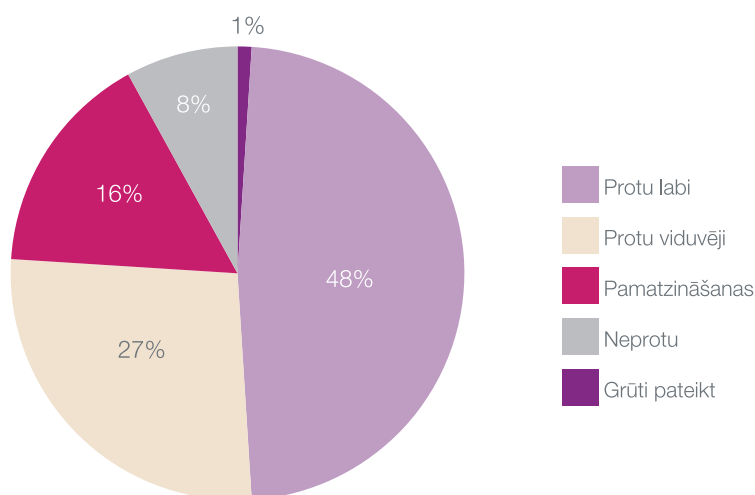

2. att. Latviešu jauniešu (vecumā no 17 līdz 25 gadiem) krievu valodas prasme (LVA aptauja 2009)

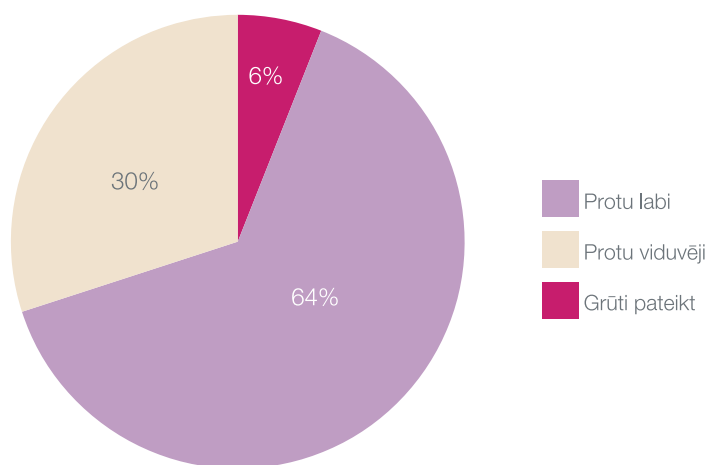
Kopumā LVA aptaujā 2009 respondenti, kuriem dzimtā valoda ir latviešu, savu krievu valodas prasmi vērtē ievērojami augstāk, nekā tie, kuriem dzimtā valoda ir krievu, vērtē savu latviešu valodas prasmi (2. un 3. att.). Tas nozīmē, ka attiecība starp latviešu un krievu valodas pratēju īpatsvaru Latvijā kopumā ir asimetriska – latviešu valodas pratēju īpatsvars (92%) Latvijā vēl arvien ir zemāks nekā krievu valodas pratēju (98%) īpatsvars. Turklāt 1% visu aptaujāto respondentu, kam dzimtā ir latviešu valoda, krievu valodu neprot vispār un 8% krievvalodīgo nemaz neprot valsts valodu.

3. att. Krievu valodas prasme respondentiem, kuru dzimtā valoda ir latviešu valoda (LVA aptauja 2009)

4. att. Latviešu valodas prasme respondentiem, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda (LVA aptauja 2009)

5. att. Krievvalodīgo jauniešu (vecumā no 17 līdz 25 gadiem) latviešu valodas prasme (LVA aptauja 2009)

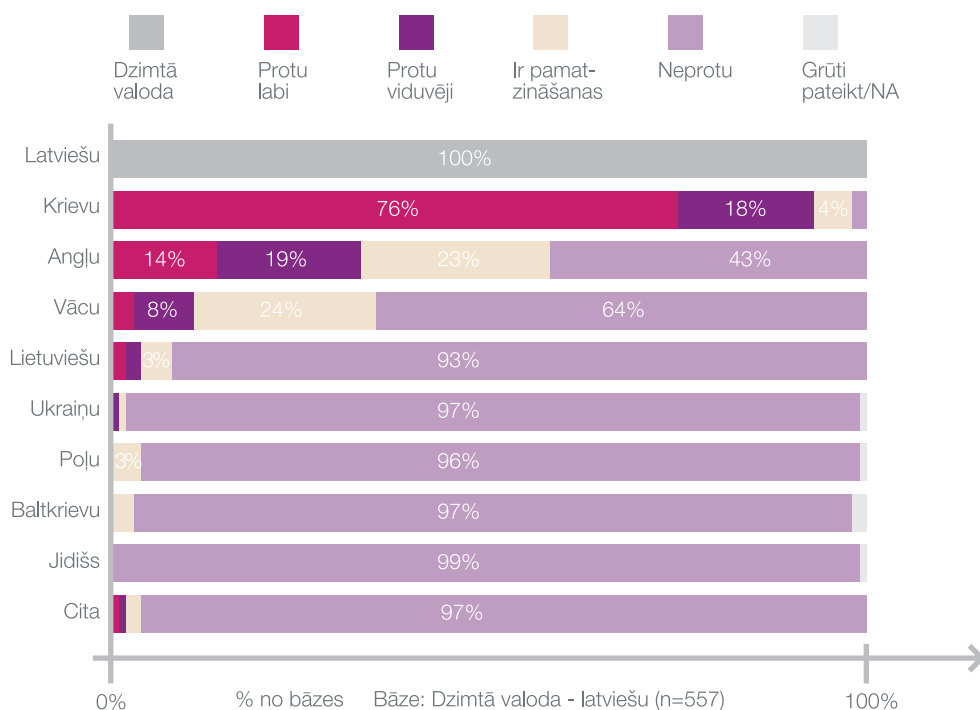
Kā liecina LVA aptaujas 2009 dati, 76% latviešu ir laba krievu valodas prasme, bet no cittautiešiem latviešu valodu labi prot 48% (4. att.).

No valodas lietojuma viedokļa raugoties, pozitīvas tendences vērojamas jauniešu vecumgrupā no 17 līdz 25 gadiem, kur šī valodu asimetrija ir citāda, jo 64% krievvalodīgo jauniešu labi pārvalda latviešu valodu (5. att.) un 56% no latviešu jauniešiem labi prot krievu valodu (sk. 2. att.). Kā īpaši pozitīvs rādītājs uzsverams tas, ka no aptaujātajiem krievvalodīgajiem jauniešiem neviens nav izvēlējis atbilžu variantus „Ir pamatzināšanas” un „Neprotu”, resp., var uzskatīt, ka gandrīz visi krievvalodīgie jaunieši vecumā no 17 līdz 25 gadiem vairāk vai mazāk prot valsts valodu.

Svešvalodu prasme

Latvijās vispārīzglītojošajās skolās populārākās svešvalodas ir angļu, krievu, vācu un franču. Kā liecina Izglītības un zinātnes ministrijas dati, 2008./2009. mācību gadā angļu valodu apguva 82,8% Latvijas skolēnu, krievu valodu – 35,3%, vācu valodu – 12,9% un franču valodu – 1,6%. Lielākajā daļā Eiropas Savienības valstu gandrīz 90% skolēnu mācās angļu valodu, apmēram 40% – vācu valodu, 30% – franču valodu, mazāk par 20% – spāņu valodu. Latvijā, tāpat kā pārējās Baltijas valstīs, otra populārākā svešvaloda skolā ir krievu valoda (skolās, kas īsteno mazākumtautību programmas, krievu valoda tiek apgūta kā dzimtā valoda), bet pārējās ES valstīs to apgūst ļoti maz vai nemaz.¹

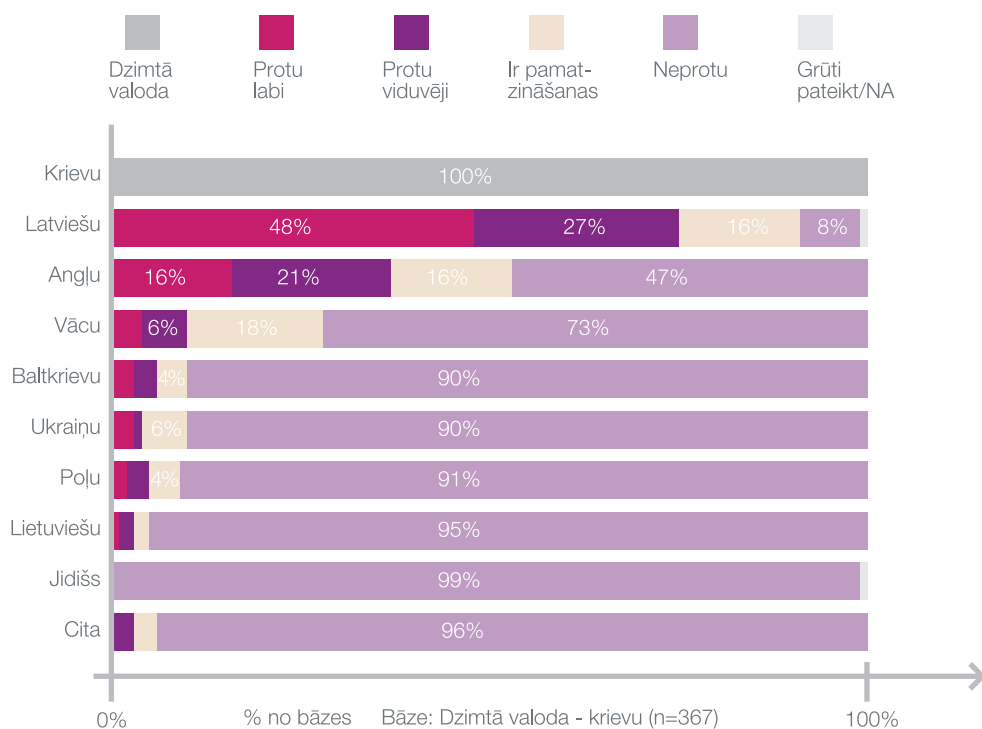
LVA aptaujas 2009 rezultāti rāda, ka angļu valodas prasmes pašvērtējums abām grupām – latviešiem un krievvalodīgajiem² – ir līdzīgs: angļu valodu labi prot 14% respondentu ar dzimto latviešu valodu un 16% krievvalodīgo, viduvēja angļu valodas prasme ir 19% latviešu un 21% krievvalodīgo, bet 23% latviešu un 16% krievvalodīgo apguvuši angļu valodas pamatprasmes (6. un 7. att.).

6. att. Latvijas iedzīvotāju, kuru dzimtā valoda ir latviešu valoda, valodu prasmes (LVA aptauja 2009)

¹ Key Data on Teaching Languages at School in Europe. 2008 Edition. Eurydice Network, Brussels, 2008, p. 69.

² Dažādu etnisko grupu (ukraiņi, poļi, baltkrievi, ebreji u.c.) LVA aptaujas 2009 dalībnieki krievu valodu norādījuši kā dzimto.

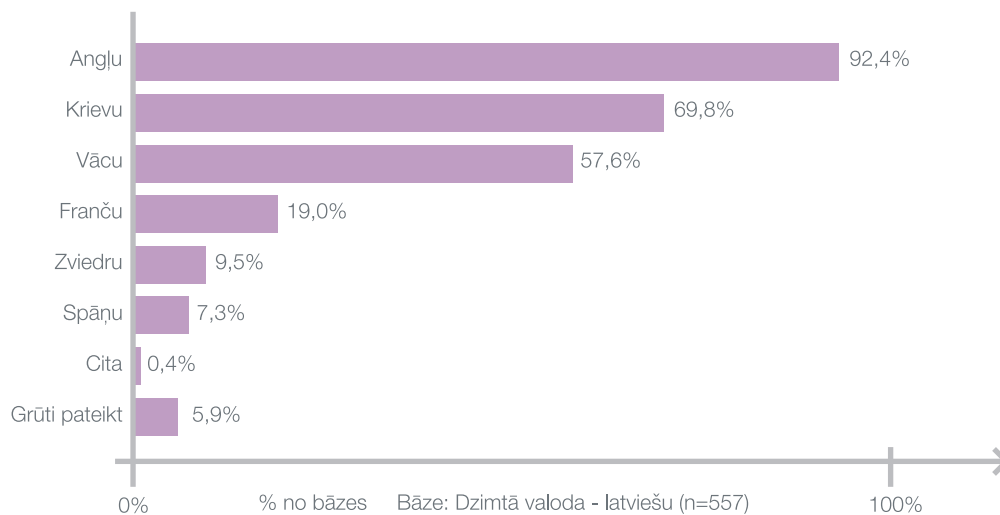
7. att. Latvijas iedzīvotāju, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda, valodu prasmes (LVA aptauja 2009)

Uz labāku angļu valodas prasmes līmeni neatkarīgi no dzimtās valodas biežāk norāda rīdzinieki, gados jaunākie respondenti, kā arī respondenti ar augstāku izglītības un ienākumu līmeni. Starp tiem, kam dzimtā valoda ir latviešu, nedaudz vairāk nekā krievvalodīgo grupā ir vācu valodas pratēju.

Analizējot situāciju svešvalodu apguvē skolā Baltijas valstīs, var secināt, ka Igaunijā un Lietuvā procentuāli vairāk nekā Latvijā ir skolēnu, kuri mācās vācu un franču valodu, savukārt Latvijā ir nedaudz vairāk skolēnu, kuri mācās angļu valodu.¹

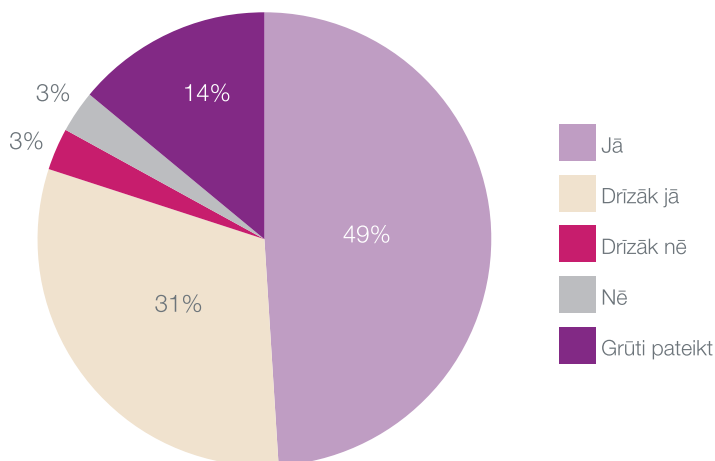
IVA aptaujā 2009 respondentu, kam dzimtā valoda ir latviešu, atbildes uz jautājumu, kādas valodas bērniem būtu jā mācās skolā, ir tradicionālas – angļu, krievu, vācu, retāk franču valoda (8. att.). Nepieciešamību skolā mācīt angļu valodu norāda lielākā daļa (92%) respondentu, savukārt krievu valodas apguves nepieciešamību atzīst mazāk aptaujāto – 70%. Raksturīgi, ka cilvēki ar augstāku izglītības līmeni biežāk norāda uz nepieciešamību skolā apgūt angļu, vācu un franču valodu, savukārt retāk – krievu. Angļu valodas apguve nozīmīgāka ir jaunākiem respondentiem nekā vecākiem.

¹ Key Data on Teaching Languages at School in Europe. 2008 Edition. Eurydice network, Brussels, 2008, p. 74.

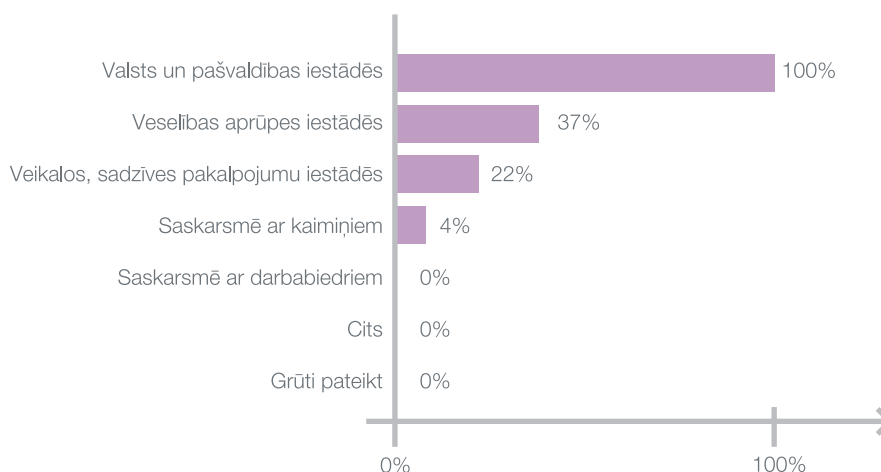
8. att. Respondentu viedoklis par svešvalodām, kuras latviešu bērniem būtu jāapgūst skolā (obligāti vai izvēles kārtībā) (LVA aptauja 2009)

Jāpievērš uzmanība, ka LVA aptaujā 2009 uz jautājumu, vai Latvijas iedzīvotājiem būtu jāprot latviešu valoda, 81% respondentu ar dzimto krievu valodu atbildēja apstiprinoši (9. att.), bet negatīvu atbildi sniedza tikai 6%. LVA aptaujā 2009 šādas atbildes biežāk raksturīgas tiem krievvalodīgajiem respondentiem, kas dzīvo teritorijās, kur ir vairāk latviešu (laukos, Kurzemē, Zemgalē).

9. att. Krievvalodīgo respondentu atbildes uz jautājumu „Vai Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem būtu jāprot latviešu valoda?” (LVA aptauja 2009)

IVA aptaujas 2009 dati liecina, ka tiem cilvēkiem, kuru latviešu valodas prasme ir nepietiekama, mūsdienu Latvijā rodas saziņas grūtības, kuras pieaug līdz ar komunikācijas oficiāluma līmeni. Tā kā latviešu valodu nemaz neprotošo cilvēku skaits Latvijā ir samazinājies un šobrīd tas ir visai neliels (pēc IVA aptaujas 2009 datiem – 8%), ar kvantitatīva pētījuma palīdzību, kur izlase ir tie, kuru dzimtā valoda ir krievu, šī grupa reprezentatīvā līmenī nav sasniedzama. Detalizētai šīs grupas izpētei nepieciešams izmantot kvalitatīvās metodes. Vairums respondentu, kas norādījuši, ka latviešu valodu neprot, izjūt grūtības valodas neprasmes dēļ – visbiežāk komunikācijā valsts un pašvaldību iestādēs (10. att.).

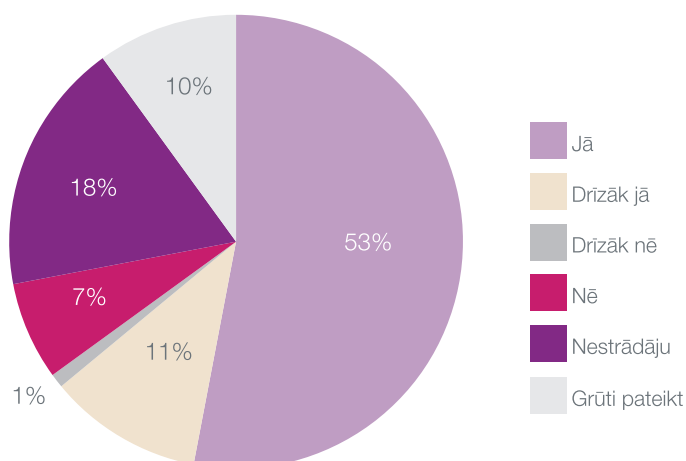

10. att. Krievvalodīgo iedzīvotāju, kuri neprot latviešu valodu, atbildes uz jautājumu „Kādās situācijās izjūtat grūtības latviešu valodas neprasmes dēļ?” (LVA aptauja 2009)

Samazinoties komunikācijas formālajai dabai, mazinās arī saziņas grūtības tiem, kas neprot latviešu valodu. Liela daļa latviešu un dažādu mazākumtautību pārstāvju joprojām prot krievu valodu un komunikācijā gan ar krievu kā dzimtās valodas runātājiem, gan arī ar citu mazākumtautību pārstāvjiem lieto krievu valodu, kas turpina nostiprināt krievu valodas pašpietiekamību valodu lietojumā dažādās sociolingvistiskajās jomās, kā arī kavē valsts valodas nostiprināšanos Latvijā.¹

¹ Poriņa, V. *Valsts valoda daudzvalodīgajā sabiedrībā: individuālais un sociālais bilingvisms Latvijā*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2009, 167. lpp.

Noskaidrojot krievvalodīgo respondentu informētību par nepieciešamo valsts valodas prasmes līmeni darba pienākumu veikšanai, vairākums LVA aptaujas 2009. gada respondentu atbalsta, ka viņi zina, kādā prasmes līmenī nepieciešams zināt latviešu valodu viņu darba pienākumu veikšanai (11. att.). Labāk informēti ir gados jaunākie un vidējās paaudzes (36–45 gadus vecie) respondenti. Tāpat sevi par labāk informētiem uzskata respondenti ar augstāku izglītības līmeni un ar augstākiem ienākumiem.

11. att. Krievvalodīgo respondentu informētība par darba pienākumu veikšanai nepieciešamo latviešu valodas prasmes līmeni (LVA aptauja 2009)

Latviešu valodas prasmes uzlabošanās mazākumtautību pārstāvjiem ir būtisks Latvijā īstenotās valodas un izglītības politikas sasniegums, tomēr turpmāk pievēršama uzmanība valsts valodas lietošanas palielināšanai un valsts valodas statusa stiprināšanai.

Latvijas iedzīvotāju lingvistiskā attieksme un lingvistiskā uzvedība

Valodas kolektīva lingvistiskās uzvedības izpratnei ir svarīgi analizēt lingvistiskās attieksmes. Lingvistiskā attieksme (*language attitudes*) ir dažādu etnosu, sociālo grupu un indivīdu subjektīvo faktoru komplekss – valodas uztveres īpatnības, attieksme pret dažādām valodām un valodas situācijas regulēšanas

mehānismiem.¹ Jēdziens *lingvistiskā attieksme* ietver vairākus elementus: attieksmi pret savu valodu un citām valodām, kas balstīta tautu vēsturiskajā pieredzē, subjektīvos priekšstatos vai stereotipos, etnosa mentalitātē, konkrētajā valodas vidē un situācijā, resp., tai ir sociāla izcelsme, kas var būtiski ietekmēt valodas uzvedību un ilgspēju.²

Attieksmē pret valsts valodas prasmi, valodas apguves nepieciešamību un tās lietojumu vērojama izteikta tautības un dzimtās valodas faktora ietekme, kas atklājas ne tikai iedzīvotāju aptaujās, bet arī, piemēram, IVA intervijās 2009 aptaujāto ekspertu atbildēs.

Pēc 2000. gada tautskaites datiem, 73% baltkrievu, 68% ukraiņu, 58% poļu, 79% ebreju par savu dzimto valodu uzskatīja krievu valodu.³ Salīdzinājumam – aptaujas Valoda 2008 rezultāti liecina, ka 97% aptaujāto latviešu un 99% krievu sakrīt etniskā piederība un dzimtā valoda. Atšķirīgi tas ir citu mazākumtautību pārstāvjiem – 14% no viņiem, t.i., respondenti, kuri nav ne latvieši, ne krievi, minējuši, ka viņu dzimtā valoda ir latviešu, 43,6% – krievu, bet 42,6% nosaukuši kādu citu valodu (Valoda 2008). Dzimtās valodas apzināšanās mazākumtautību piederīgo vidū kopš tūkstošgades mijas mainās – pakāpeniski mainās to respondentu skaits, kas par savu dzimto uzskata krievu valodu, savukārt pieaug to skaits, kas par dzimto valodu uzskata kādu citu valodu (Valoda 2008).

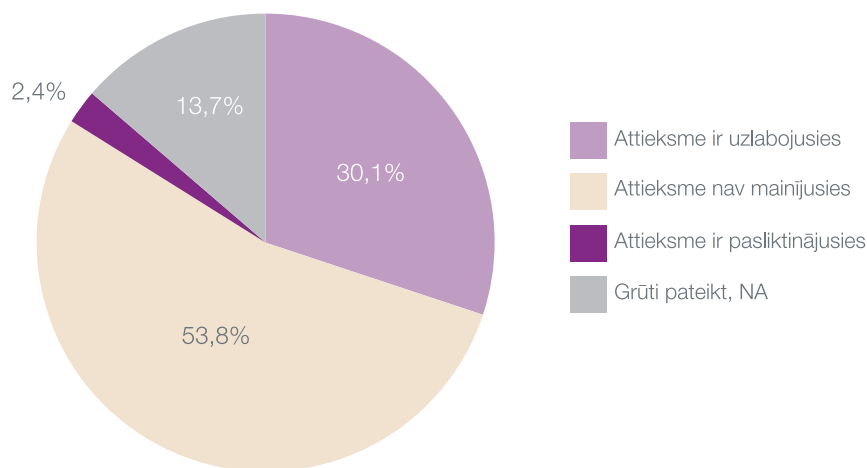
Attieksmju veidošanā pret valsts valodu liela nozīme ir arī etnopolitikas kontekstam, politiskajām diskusijām un īstenotajiem pasākumiem. Piemēram, 2004. gadā – laikā, kad mazākumtautību izglītības reforma sastapās ar vislielāko pretestību, diskusijas par reformas īstenošanas mērķiem un līdzekļiem bija viskarstākās, nelatviešu attieksme pret runāšanu latviski bija kļuvusi krasi negatīva, ko apliecina arī šī laika publikācijas presē. Savukārt pakāpeniski ieviešot reformu (panākot kompromisu par mācību valodas proporcijām vidusskolās, nodrošinot mācību grāmatu un metodisko līdzekļu sagatavošanu, organizējot dažādus profesionālās pilnveides un latviešu valodas kursus pedagogiem un citus atbalsta pasākumus), tā vairs netika uztverta kā drauds un attieksme pret latviešu valodas lietošanu ikdienā kļuva labvēlīgāka (Valoda 2008).

Valsts valodas lietojums nostabilizējas formālajā vidē, tur, kur tās lietošanu nosaka likums, taču situācijās, kad valodas izvēle ir paša indivīda rokās, priekšroka tiek dota dzimtajai valodai. Tas mudina domāt, ka valodas politika nav tik sekmīga sabiedrības integrācijas kontekstā, jo mazākumtautībām pieder

¹ *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga : LU LVI, 2007, 219. lpp.

² Trudgill, P. *Introducing Language and Society*. Penguin English, 1992, p. 44; Druviete, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga, 1998, 100. lpp.

³ Mežs, I. *Latviešu valoda statistikas spoguļi*. Rīga : Karšu izdevniecība „Jāņa sēta”, 2004, 16. lpp.

Bāze: Dzimtā valoda - krievu; labi prot latviešu valodu, vecāki par 35 gadiem (n=88)

12. att. Respondentu atbildes uz jautājumu „Kā Latvijas neatkarības gados ir mainījusies Jūsu attieksme pret latviešu valodu kā valsts valodu?” (LVA aptauja 2009)

rīgo attieksme pret valsts valodu ir vairāk instrumentāla, ņemot vērā tās node-rīgumu, taču, kas attiecas uz valodas integratīvajām iespējām – sekmēt kultūras izpratni un brīvu komunikāciju – tas šobrīd ir krietni vājāks stimuls latviešu valodas apguvei un lietošanai (Valoda 2008).

Vērtējot, kā pēdējo 5–10 gadu laikā ir mainījusies latviešu valodas loma, LVA intervijās 2009 eksperti pauž atšķirīgus viedokļus – daļa uzskata, ka tā ir pieaugusi, daļa, ka samazinājusies, bet vēl daļa, ka valsts valodas loma nav būtiski mainījusies. Tomēr gandrīz visi intervētie apgalvojuši, ka tieši šobrīd ir svarīgs laiks valsts valodas attīstībai kopumā, jo izšķiras vairāki būtiski jautā-jumi, kas ilgtermiņā ievērojami ietekmēs valsts valodas statusu un lomu.

Kā galvenos sasniegumus līdzšinējā latviešu valodas attīstībā pēdējo 5–10 gadu laikā LVA intervijās 2009 eksperti min, pirmkārt, Valsts valodas likuma (1999) pieņemšanu un mazākumtautību izglītības satura reformu, otrkārt, no tā izrietošu latviešu valodas prasmes un lietojuma pieaugumu mazākumtautību vidū un ikdienas situācijās. Par īpaši būtisku tiek vērtēta latviešu valodas lomas attīstība izglītības jomā.

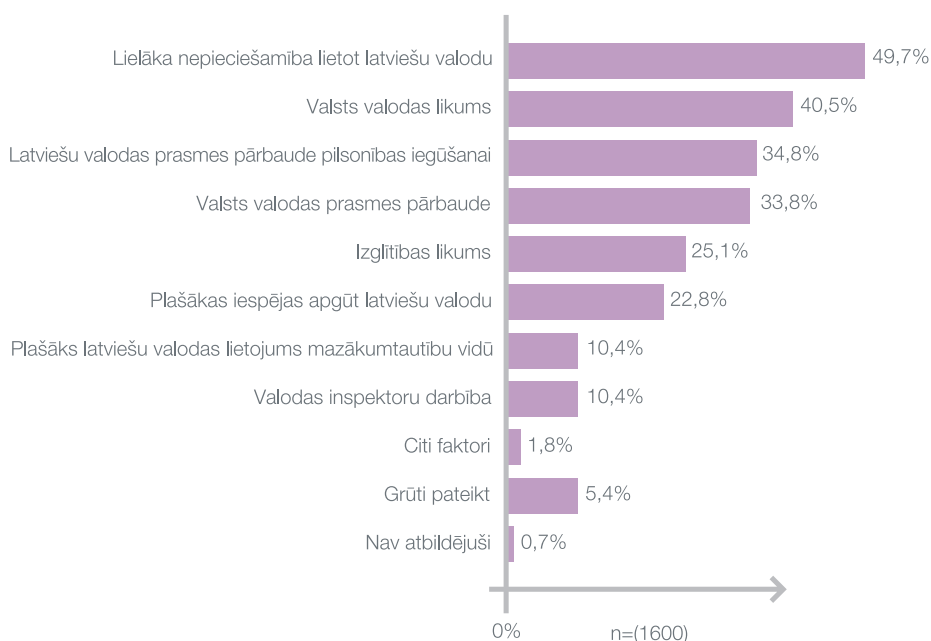
Tie intervētie eksperti, kuri uzskata, ka latviešu valodas loma ir pieaugusi, visbiežāk atsaucas uz:

- valodas juridiskā statusa nostiprināšanu,
- latviešu valodas kā ES oficiālās valodas statusa ieguvu,
- bilingvālās izglītības ieviešanu,

- izglītības politikā kopumā, kas mazākumtautību mērķa grupās nodrošinājusi latviešu valodas apguvi un lietošanu, kā arī veicinājusi krievvalodīgo salīdzināmi pozitīvāku attieksmi pret valsts valodu un tās lietošanu.

IVA aptauja 2009 un IVA intervijas 2009 apstiprina jau iepriekšējos pētījumos novēroto, ka valodas apguvi līdz šim galvenokārt sekmējusi tieši administratīvā sistēma, t.i., juridiskie un izglītības politikas pasākumi, kas cieši saistīti ar valsts valodas politikas pasākumiem un kas noteikti valsts valodas politikas plānošanas dokumentos. Taču Latvijas lingvistiskajā situācijā valodas prasmes pilnveide kā vienīgais valsts valodas politikas īstenošanas pasākums nevar nodrošināt pilnvērtīgu latviešu valodas lietojumu sabiedrībā.

Pētījumā Valoda 2008 mazākumtautību respondenti norāda, ka latviešu valodu lieto tad, ja viņus uzrunā latviski, un tad, ja sarunu biedrs nesaprot krieviski. Šis fakts liecina, ka latvieši var veicināt latviešu valodas izplatību, saziņā ar krievvalodīgajiem vairāk runājot latviski. Apmēram puse (49%) mazākumtautību pārstāvju latviski runā valsts iestādēs, 40% runā latviski, ja vairums klātesošo ir latvieši. 27% latviešu valodu lieto arī gadījumos, ja kāds no klātesošajiem ir latvietis, bet treniņa nolūkos latviski runā 24% krievvalodīgo. Salīdzinot 2008. gada datus ar mērījumiem gadsimtu mijā, redzams, ka latviešu valodas lietošanas biežums ir palielinājies visās iepriekš aplūkotajās situācijās.

13. att. Respondentu norādītie faktori, kas veicinājuši latviešu valodas lietošanu (IVA aptauja 2004)

Valsts valodas aģentūras 2004. gadā veiktajā pētījumā „Latviski runājošo Latvijas iedzīvotāju lingvistiskā attieksme un valodu lietojums” respondenti kā latviešu valodas lietošanu veicinošo faktoru (13. att.) visbiežāk bija minējuši pieaugušo nepieciešamību lietot latviešu valodu, uz šo faktoru norādījusi puse aptaujāto. Samērā bieži minēti tādi faktori kā: Valsts valodas likums, latviešu valodas prasmes pārbaude pilsonības iegūšanai, kā arī valsts valodas prasmes atestācija. Nedaudz retāk ir minēts Izglītības likums (par to sk. tālāk apakšnodaļā „Mazākumtautību izglītības politikas īstenošana: daži izvērtējuma aspekti”), kā arī plašākas iespējas apgūt latviešu valodu.

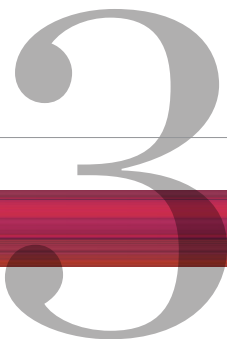
Arī 2009. gadā joprojām par būtiskiem faktoriem, kas nodrošina latviešu valodas lomas pakāpenisku pieaugumu, uzskatīti – latviešu valodas prasmes pārbaude pilsonības iegūšanai, latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statuss, oficiālā lietvedība valsts valodā u.c. Latvieši LVA aptaujā 2009 atbalsta pilnībā šo normu tālāku izmantošanu un savas valodas lomas pieaugumu – šeit nav būtisku atšķirību starp paaudzēm.

Lingvistiskā vide: valodu lietojums un latviešu valodas lietojuma dinamika

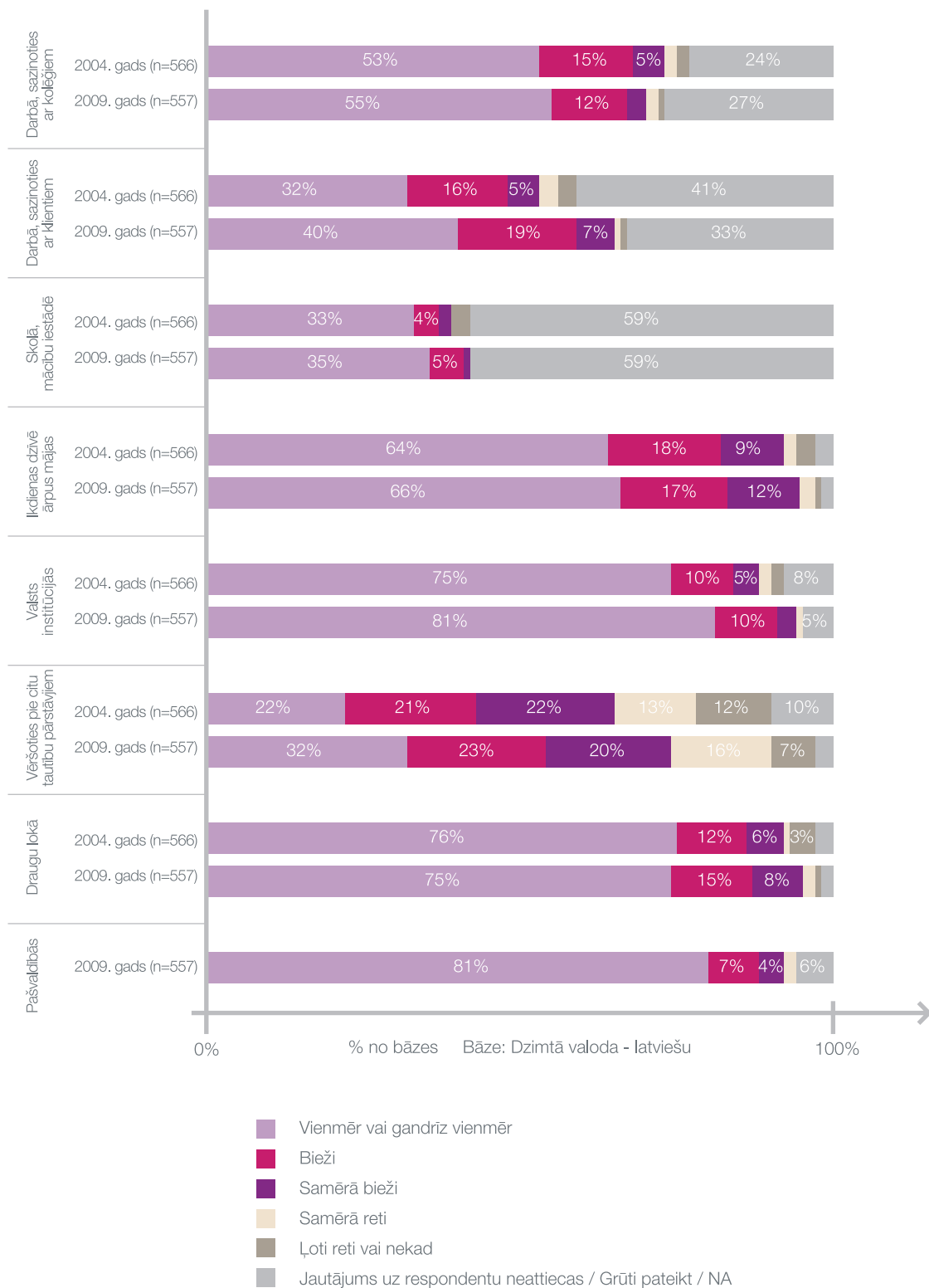
Latviešu valodas prasmes ekonomiskā nepieciešamība un valodu lietojums ir nozīmīgi rādītāji, kuri atspoguļo valodu reālo hierarhiju un tās dinamiku Latvijā. Kā liecina LVA aptaujas 2009 dati (14. att.), 2009. gadā latviešu valodas lietojums, salīdzinot ar 2004. gadu, latviešu respondentu vērtējumā atsevišķās sfērās nedaudz pieaudzis.

LVA aptaujas 2009 datu analīze ļauj prognozēt, ja Latvijā krievu, kas labi pārzina latviešu valodu, īpatsvars pieaug iedzīvotāju dabiskās kustības rezultātā, bet samazinās to latviešu īpatsvars, kas labi pārzina krievu valodu, perspektīvā iespējams nonākt situācijā, kad latviešu valodu pārvaldošo krievu īpatsvars pārsniedz krievu valodu pārzinošo latviešu skaitu. Tas gan automātiski nozīmētu arī krievu tautības cilvēku augstāku konkurētspēju darba tirgū savu valodas prasmju dēļ (šis process jauniešu vecuma grupā ir sācies). Jāatzīmē, ka jau 2005. gadā pētījumā „Valodu prasmes ietekme uz ekonomiski aktīvo iedzīvotāju dzīves kvalitāti” secināts, ka „ekonomiski aktīvajiem cilvēkiem no latviskajiem lauku rajoniem būs grūti integrēties lielpilsētu darba tirgū, kurā joprojām ir vajadzība pēc krievu valodas prasmes”.¹

¹ Data Serviss. *Valodu prasmes ietekme uz ekonomiski aktīvo iedzīvotāju dzīves kvalitāti: sociolingvistiskā pētījuma kopsavilkums*. VVA. Rīga, 2006, 11. lpp.

VALODAS LATVIJĀ: VALODU PRASME, LIETOJUMS UN LINGVISTISKĀ VIDE

14. att. Respondentu atbildes uz jautājumu „Cik bieži Jūs lietojat latviešu valodu minētajās situācijās?” (LVA aptauja 2009)

Latviešu valodas prasme ir obligāta visiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, resp., valsts valodas prioritāte visās jomās Latvijas teritorijā (arī privāto uzņēmumu kā publisko pakalpojumu sniedzējiem) ir aksiomātiska. Pēdējo gadu laikā ir vērojama tendence, īpaši privātajā sektorā, kā obligātu pieprasīt krievu valodas prasmi (parasti arī uzņēmumos, kuriem nav nekādas saiknes ar Krievijas partneriem, kas būtu izskaidrojams obligātām krievu valodas prasmes prasībām), kas ir traktējams kā latviešu un Latvijas iedzīvotāju ar citu svešvalodu prasmēm lingvistisko tiesību pārkāpums.¹

Lielākās problēmas latviešu valodas lietojumā ir tieši publiskajā jomā kā veikalos, sabiedriskos pasākumos u.tml. Gadījumi, kad latvieši uz savu latviski izteikto lūgumu nesaņem atbildi latviski (15. att.) valsts, pašvaldību, veselības aprūpes un mācību iestādēs, ir reti, tie novēroti tikai Latgalē un Rīgā. Šādas situācijas daudz biežāk novērotas publiskajos pasākumos, transportā un tirdzniecībā (Rīgā un Latgalē, retāk arī citur Latvijā).

2004. gadā latviešu respondenti norādīja uz ievērojamu latviešu valodas lietojuma biežuma pieaugumu, salīdzinot ar 1998.–1999. gadu, savukārt 2009. gadā daudz biežāk tiek atzīts, ka valodas lietojums salīdzinājumā ar 2003.–2004. gadu nav mainījies (16. att.). Situācijas stabilizācija vēl nenozīmē, ka latviešu valodai šobrīd ir visas pilnvērtīga valsts valodas statusa priekšrocības. Vēl joprojām jāstopas ar valodu konkurenci un ekonomisko vērtību, kas mūsdienu pragmatiskajā pasaulē gūst pārsvaru pār simboliskām vērtībām, kā arī jārisina Latvijas okupācijas gadu radītās problēmas valodas situācijā.

VVA 2005. gadā veiktā pētījuma dati liecina, „ka ikdienas saziņā valda pretimnākoša attieksme pret valodas nepratējiem – tie, kuriem valodu prasme ir labāka, parasti pieskaņojas latviešu vai krievu valodas nepratēju iespējām. Valda uzskats, ka šāda pieskaņošanās padara sazināšanos ērtāku un palīdz ietaupīt laiku”.² Latvijas lingvistiskajā telpā visbiežāk latvieši ir tie, kas piemērojas krievvalodīgajiem sarunu partneriem, un šī tendence pašlaik ir viena no aktuālākajām problēmām latviešu valodas lietojuma paplašināšanā.

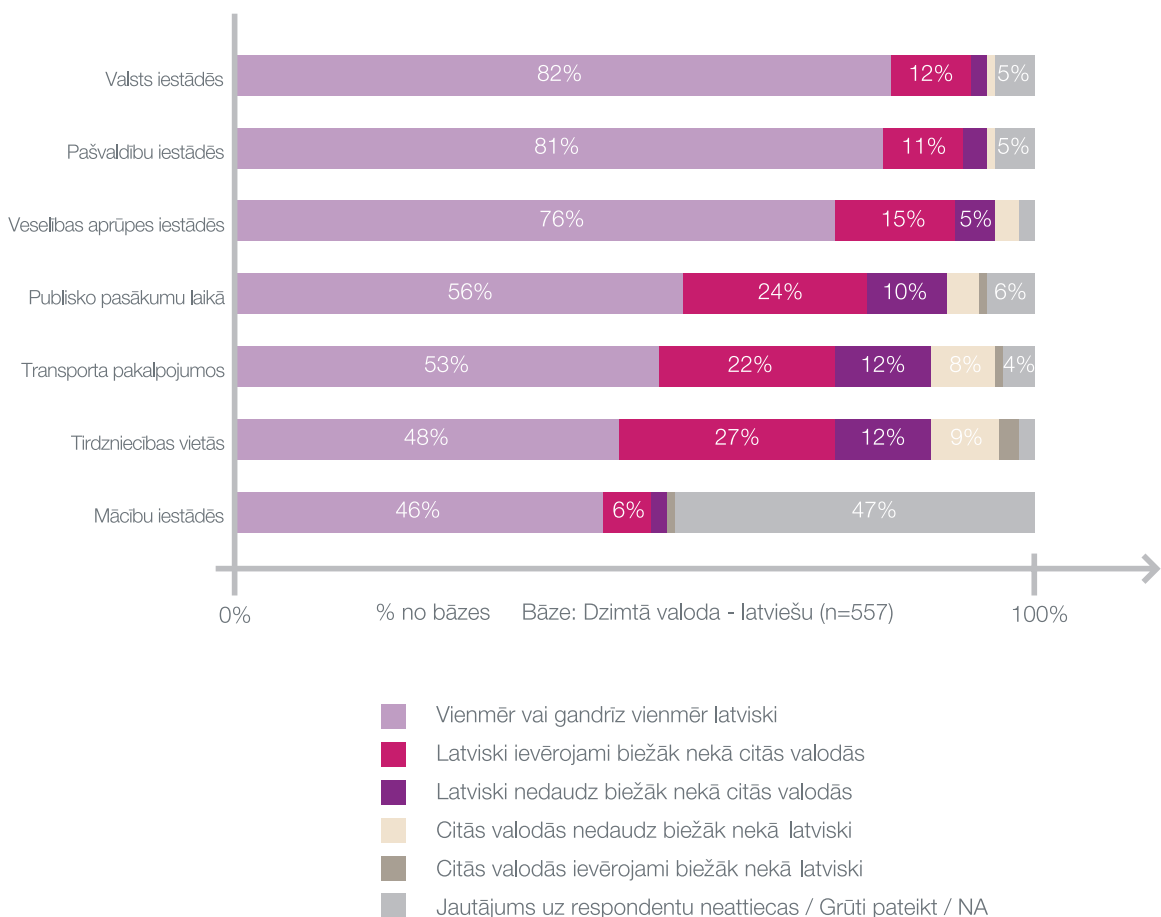
Krievu respondenti, izvērtējot latviešu valodas lietojumu dažādās jomās (17. att.), ne vairāk kā 27% gadījumu norāda uz to, ka *krievu valoda ir pārsvarā* vai arī *viss notiek tikai krieviski* (šādas atbildes sniegtas par valodas lietojumu veikalos, pakalpojumu sfērā). Tomēr arī atbildes, ka viss notiek tikai latviski, nav snieguši vairāk kā 47% respondentu (pat ne puse!) – tas minēts par valodu

¹ Par šo sk. arī Druviete, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 234. lpp.; Poriņa, V. *Valsts valoda daudzvalodīgajā sabiedrībā: individuālais un sociālais bilingvisms Latvijā*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2009, 75.–85. lpp.

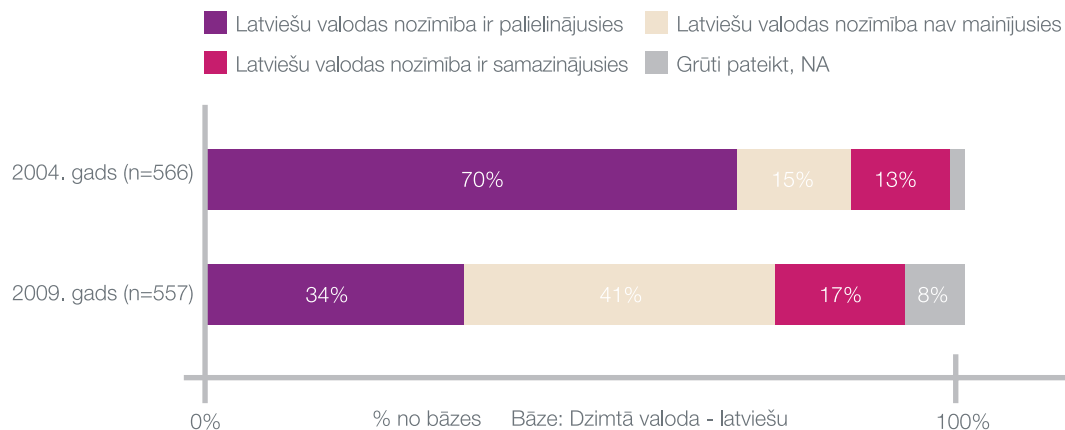
² Data Serviss. *Valodu prasmes ietekme uz ekonomiski aktīvo iedzīvotāju dzīves kvalitāti: sociolingvistiskā pētījuma kopsavilkums*. Rīga, 2006, 12. lpp.

3

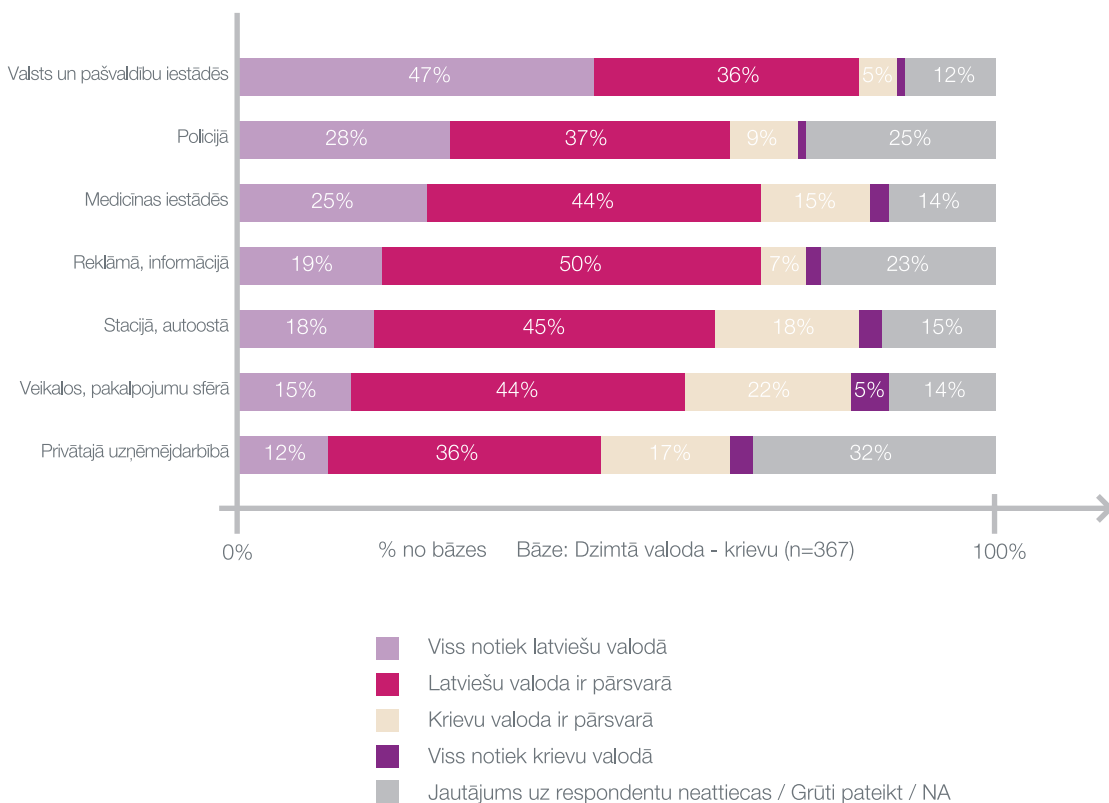
VALODAS LATVIJĀ: VALODU PRASME, LIETOJUMS UN LINGVISTISKĀ VIDE

15. att. Respondentu atbildes uz jautājumu „Kurā valodā Jums mēdz atbildēt uz jūsu latviski izteikto jautājumu vai lūgumu?” (LVA aptauja 2009)

16. att. Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, Jūsaprāt, ir mainījies latviešu valodas nozīmība Latvijā pēdējo 5–6 gadu laikā?” (LVA aptauja 2009)

17. att. Krievvalodīgo respondentu viedoklis par pašreizējo valodu lietojumu pilsētā, kurā (kuras tuvumā) dzīvo (LVA aptauja 2009)

lietojumu valsts un pašvaldību iestādēs. Tādējādi, līdzīgi kā latviešu respondentu grupas datu analīzes gadījumā, redzams, ka latviešu valoda krievvalodīgo respondentu uztverē kopumā gan dominē, tomēr tās pozīcijas nav tik ekskluzīvas, lai nevarētu sazināties krieviski.

Aptauju dati sniedz iespēju aprēķināt to krievvalodīgo daļu, kam krievu valoda ir pašpietiekama (resp., nemaz nerunājot latviski), lai īstenotu savas ikdienas dzīves vajadzības. Piemēram, pētījums Valoda 2004 un Valoda 2008 parāda, ka samazinās tā iedzīvotāju daļa, kas saziņā publiskajā telpā lieto tikai krievu valodu: 2004. gadā trešā daļa (31%) strādājošo nelatviešu (tie biežāk ir pilsētu iedzīvotāji un tie, kam ir zemāks ienākumu un izglītības līmenis) publiskajā telpā (darbā, ar draugiem, uz ielas, veikalā) lietoja tikai krievu valodu. Tas nozīmē, ka trešdaļai strādājošo cittautiešu krievu valoda bija pašpietiekama. 2008. gada aptaujas dati liecina, ka vairs tikai piektā daļa (20%) strādājošo krievvalodīgo publiskajā telpā saziņā lieto tikai krievu valodu. Minoritātes valodas pašpietiekamības samazināšanās uzskatāma par majoritātes valodas statusa nostiprināšanās nozīmīgu apliecinājumu. Tomēr, kā rāda LVA aptaujas 2009 dati, publiskajā telpā krievu valodas loma vēl joprojām ir liela.

4

**VALSTS
VALODAS
LIETOJUMS
SABIEDRISKI
NOZĪMĪGĀKAJĀS
SOCIO-
LINGVISTISKAJĀS
JOMĀS**

4 D

Dažādās valodas lietojuma jomas parāda reālo valodas situāciju, un pagaidām Latvijā vēsturisku, sociālpolitisku un citu apstākļu ietekmē pastāv problēmas, kuras atklāj arī veikto aptauju rezultāti.

Ar jēdzienu valsts valoda tiek saprasts:

- 1) valoda funkcionē visās sociolingvistiskajās funkcijās;
- 2) tiek garantētas pilsoņu tiesības lietot šo valodu visā valsts teritorijā;
- 3) šīs valodas prasme nepieciešama, lai varētu strādāt noteiktās profesijās un ieņemt noteiktus amatus;
- 4) valsts garantē šīs valodas aizsardzību.¹

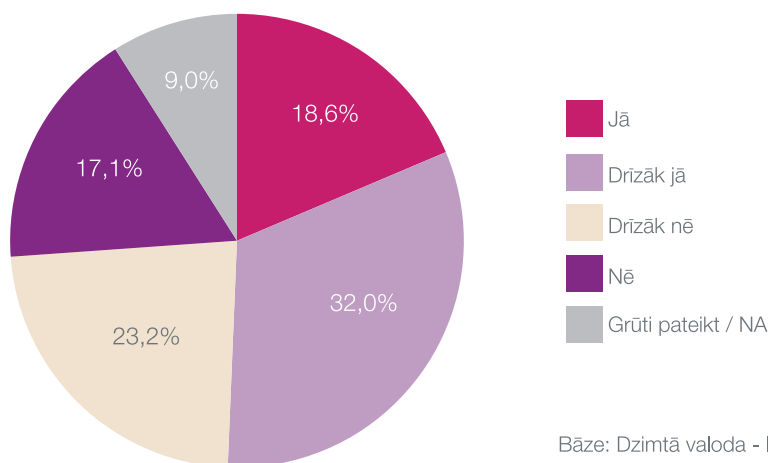
Kā rāda IVA aptaujas 2009 un IVA interviju 2009 rezultāti, kas analizēti iepriekšējā nodaļā, pašlaik ir aktuālas dažas problēmas katrā no minētajām valsts valodas pazīmju grupām.

Raksturojot procesus, institūcijas un apstākļus, kas ietekmē latviešu valodas lietojumu, kā būtiskāko intervētie eksperti nosauc izglītības iestāžu lomu, resp., akcentē izglītības sistēmas nozīmību. Izglītības iestādes lielā mērā ir atbildīgas par to, kādā apjomā un kvalitātē latviešu valodu lieto jaunieši.

Otrs biežāk minētais ietekmes faktors ir plašsaziņas līdzekļu nostāja un valodas lietojuma kvalitāte tajos. Ekspertu vērtējumā tā ir joma, kas ietekmē latviešu valodas konkurētspēju Latvijā gan šobrīd, gan arī ilgtermiņā. Plašsaziņas līdzekļi veido iedzīvotāju attieksmi pret valsts valodas politiku un tās īstenotajiem pasākumiem, kā arī aktualizē vai gluži otrādi – ignorē valodas politikas problemātiku. Eksperti, vērtējot plašsaziņas līdzekļu lomu, norāda uz vairākām tendencēm: pārāk maz saturiski kvalitatīvu raidījumu latviešu valodā, bet daudz – svešvalodās, īpaši krievu valodā, trūkst daudzveidības raidījumu piedāvājumā, zema latviešu valodas kvalitāte, tai skaitā tiek ignorētas latviešu valodas pareizrakstības normas.

Arī globalizāciju, Latvijas iekļaušanos Eiropas Savienībā un citās starptautiskajās struktūrās eksperti uzskata par nozīmīgiem valsts valodas lietojumu un attīstību ietekmējošiem notikumiem un procesiem. IVA aptaujas 2009 dati rāda, ka 76% latviešu respondentu, kuri atzīst, ka latviešu valoda ir apdraudēta, kā iemeslu tam minējuši globalizācijas ietekmi. 50,6% no visiem respondentiem, kuru dzimtā valoda ir latviešu valoda, uz jautājumu, vai latviešu valoda ir apdraudēta, atbildējuši ar *jā* vai *drīzāk jā* (18. att.).

¹ Druvieta, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga, 1998, 38. lpp.

18. att. Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, jūsuprāt, latviešu valoda ir apdraudēta?” (LVA aptauja 2009)

Globalizācijas procesi saistāmi ar citiem latviešu valodas situācijas attīstībai aktuāliem procesiem – ar svešvalodu ietekmi un migrāciju. Aptaujātie eksperti īpaši norāda uz angļu valodas ietekmi (latviešu valodas terminoloģijā, plašsaziņas līdzekļos un tehnoloģijās, arī ikdienas sarunvalodā), atzīmē migrācijas (gan valstī iebrukušo, gan no valsts izbrukušo aspektā), jauno tehnoloģiju un citu mūsdienu globālās pasaules attīstības procesu ietekmi.

Pēc ekspertu viedokļa, latviešu valodas situāciju šobrīd un tuvākajā nākotnē pietiekami aktīvi ietekmēs migrācijas procesi, īpaši te jārūnā par iebrukušajiem strādniekiem no Krievijas un bijušajām padomju bloka valstīm, jo viņu saziņas valoda gan savstarpēji, gan ar Latvijas iedzīvotājiem ir un būs tieši krievu valoda. Ja šādu iebrucēju skaits būs liels, tas tiešā veidā veidā skars latviešu valodas lietošanu ikdienā.

Kā sekas iepriekš minētajiem un citiem procesiem un notikumiem dažādās valodas lietojuma jomās eksperti LVA intervijās 2009 ieskicē aktuālas latviešu valodas konkurētspējas problēmas:

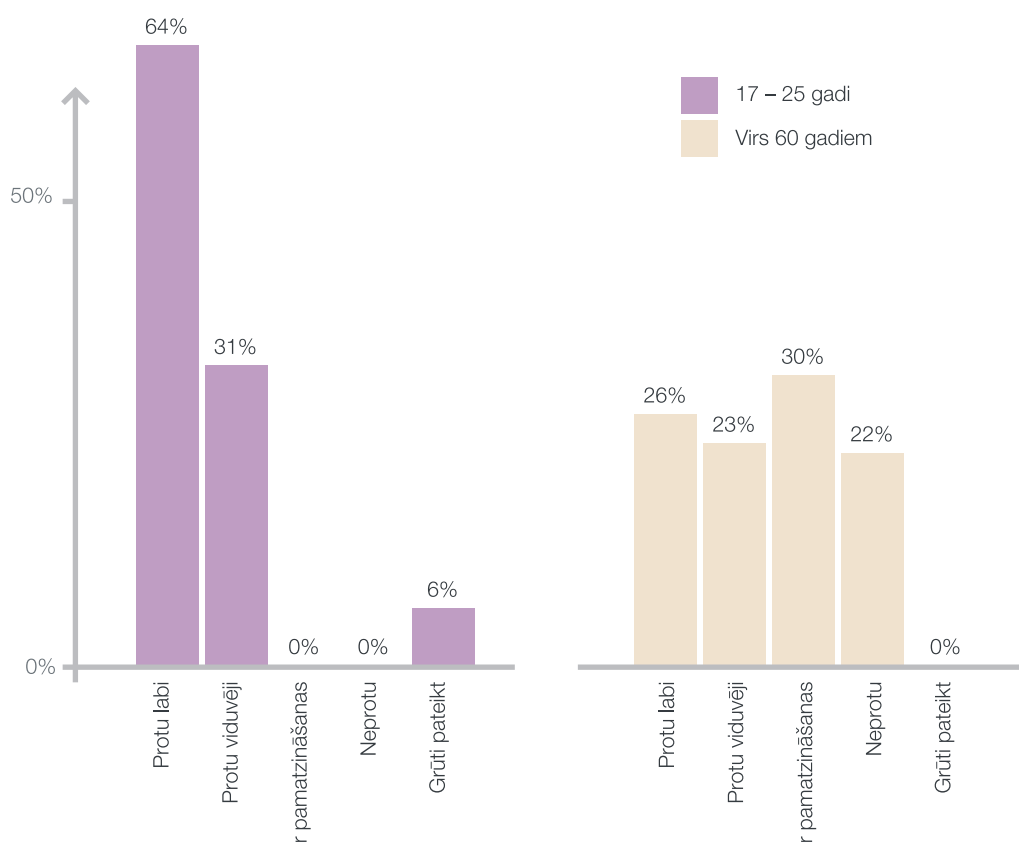
- nepietiekams latviešu valodas lietojums ikdienā,
- latviešu valodas funkcionēšana ES mērogā (iestāšanās ES ietekme uz latviešu valodas situāciju tiek vērtēta dažādi – pozitīvi tiek vērtēta latviešu valodas kā ES oficiālās valodas statusa nostiprināšanās, savukārt kā potenciāli negatīvs faktors minēta brīvā, arī nelegālā, darbaspēka migrācija, kā rezultātā Latvijā ienāk jaunas mērķa grupas, kuras valodas politikas un integrācijas procesu aspektā līdz šim nav bijušas aktuālas),

4 VALSTS VALODAS LIETOJUMS SABIEDRISKI NOZĪMĪGĀKAJĀS SOCIOLINGVISTISKAJĀS JOMĀS

- jaunvārdu, jaunu terminu ienākšana valodā u.c.,
- nepietiekams politiskais atbalsts latviešu valodas attīstības nodrošināšanai.

Lielākā daļa ekspertu LVA intervijās 2009 pauž viedokli, ka dažādās sociāli demogrāfiskajās grupās pastāv atšķirības latviešu valodas lomas vērtējumā un valodas lietojumā.

Galvenās reģionālās atšķirības Latvijā ir iedzīvotāju etniskā sastāva vēsturisko veidošanās apstākļu un tradīciju noteiktas. Etniskais sastāvs ir priekšnoteikums noteiktas valodas vides izveidē.¹ Minētās atšķirības atspoguļojas arī 2009. gada valodas situācijas pētījumos.

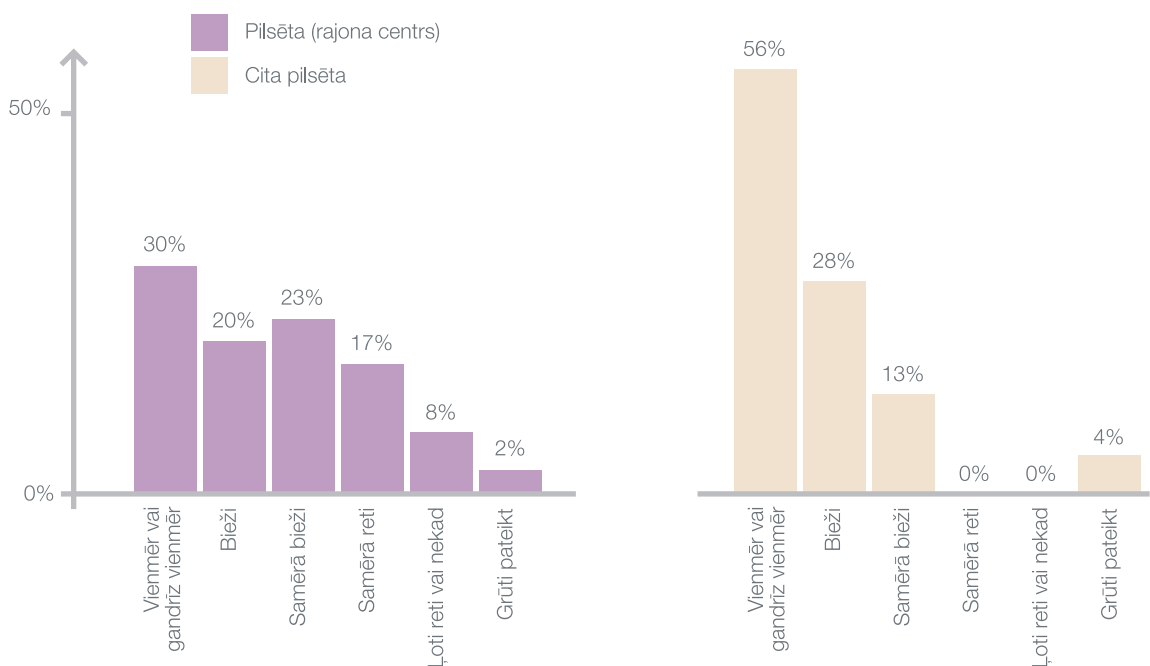
19. att. Respondentu, kuru dzimtā ir krievu valoda, latviešu valodas prasmes pašnovērtējums dažādās vecuma grupās (LVA aptauja 2009).

¹ *Latviešu valoda 15 neatkarības gados. Lingvistiskā situācija, attieksme, procesi, tendences.* Valsts valodas komisija. Rīga: Zinātne, 2007, 301. lpp.

Demogrāfiskā skatījumā LVA aptaujā 2009 pārlicinoši redzams – daudz biežāk uz latviešu valodas ekskluzīvo (vienīgās valodas) lomu norāda Vidzemes un Kurzemes iedzīvotāji ar dzimto krievu valodu, savukārt pretējs viedoklis ir tiem, kas dzīvo Latgalē. Attiecīgi iedzīvotāji ar dzimto krievu valodu un labu latviešu valodas prasmi biežāk sastopami tur, kur to vairāk lieto – Vidzemē (82% respondentu norāda, ka latviešu valodu prot labi, 13% – viduvēji) un Kurzemē (62% respondentu norāda, ka latviešu valodu prot labi, 34% – viduvēji).

Vecumgrupu lingvistisko attieksmju atšķirības uzskatāmi atklājas attieksmē pret latviešu, krievu un angļu valodu, šo valodu prasmes nepieciešamības teorētisku atzišanu un to reālu apguvi, kā arī šo valodu izvēli saziņā. Latvieši visnotaļ atbalsta savas valodas lomas pieaugumu – šeit nav būtisku atšķirību starp paaudzēm (viedokļi starp paaudzēm atšķiras valodas kvalitātes vērtējumā). Kā jau minēts, analizējot mazākumtautību valodas prasmi un lietojumu, skaidrs, ka jaunajai paaudzei (līdz 25 gadiem) latviešu valodas prasme un latviešu valodas lietojuma rādītāji ir augstāki nekā vecākās paaudzes pārstāvjiem (19. att.). Tas ir izskaidrojams ar izglītības satura reformas sekmīgu īstenošanu un pozitīvāku lingvistisko attieksmi.

2004. gadā veiktajā BSZI un LZA EI veiktajā pētījumā secināts, ka arī darba devēji, vērtējot latviešu valodas prasmi, novērojuši pozitīvas tendences

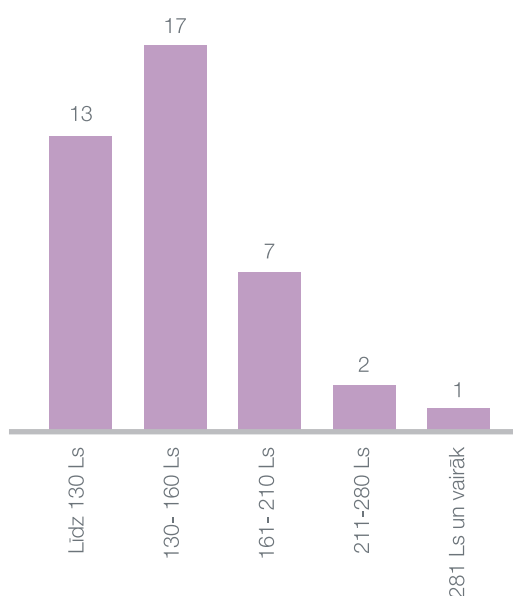
20. att. Respondentu latviešu valodas lietojums, vērsoties pie citu tautību pārstāvjiem (respondenti – lielpilsētu un mazpilsētu iedzīvotāji, kuru dzimtā valoda – latviešu) (LVA aptauja 2009)

tieši mazākumtautību jauniešu grupā. Jaunieši arvien vairāk novērtē valsts valodas prasmes radītās priekšrocības karjeras veidošanā un izvirzīto personīgo mērķu sasniegšanā.¹ Ar krievu valodas prasmi situācija ir objektīvi pretēja. No tiem, kam dzimtā valoda ir latviešu, krievu valodu labāk prot gados vecākie. Tas nozīmē, ka Latvijas valodas politikas mērķtiecīgas īstenošanas rezultātā notiek valodu hierarhijas maiņas un latviešu valodas kā valsts valodas nostiprināšanās process.

Latviešu valodu publiskajā telpā biežāk lieto lauku iedzīvotāji (izņemot Latgali), mazāk – pilsētnieki. Tāpat biežāk latviešu valoda tiek lietota ārpus rajonu centriem, lauku teritorijās, mazpilsētās (20. att.). Minētie rezultāti skaidrojami ar šo apdzīvoto vietu etnisko grupu proporcijām.

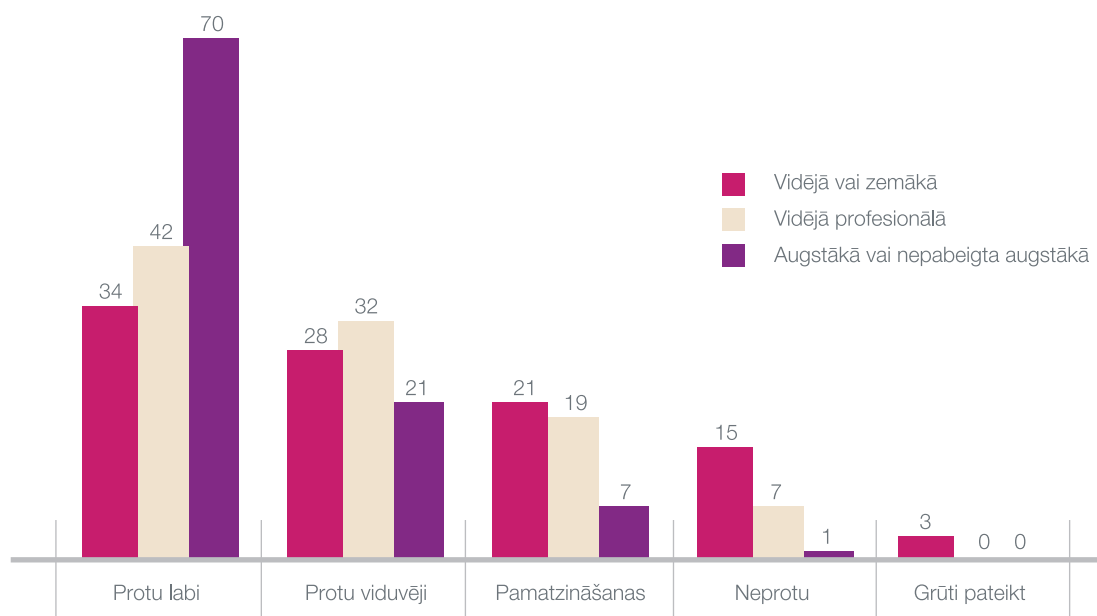
Iedzīvotāji ar dzimto krievu valodu un labu latviešu valodas prasmi biežāk sastopami starp cilvēkiem ar augstākiem ienākumiem. LVA aptaujas 2009 dati rāda, ka lielāks latviešu valodas nepratēju skaits ir starp tiem respondentem, kuru ienākumi ir zemāki (21. att.). Arī to, ka labāk zina angļu valodu (neatkarīgi no dzimtās valodas), biežāk norāda respondenti ar lielākiem ienākumiem.

LVA aptaujas 2009 dati rāda, ka iedzīvotājiem ar augstāku izglītības pakāpi, kas parasti nodrošina arī augstāku labklājības līmeni, ir gan labākas valsts

21. att. Latviešu valodas nepratēju skaits (%) atkarībā no ienākumu līmeņa (respondentu dzimtā valoda – krievu) (LVA aptauja 2009)

¹ *Sabiedrības integrācija un uzņēmējdarbība: etniskais aspekts.* Rīga : Baltijas Sociālo zinātņu institūts, LZA Ekonomikas institūts, 2004, 19. lpp.

22. att. Latviešu valodas prasme pēc respondentu iegūtās izglītības pakāpes (%) (respondentu dzimtā valoda – krievu) (LVA aptauja 2009)

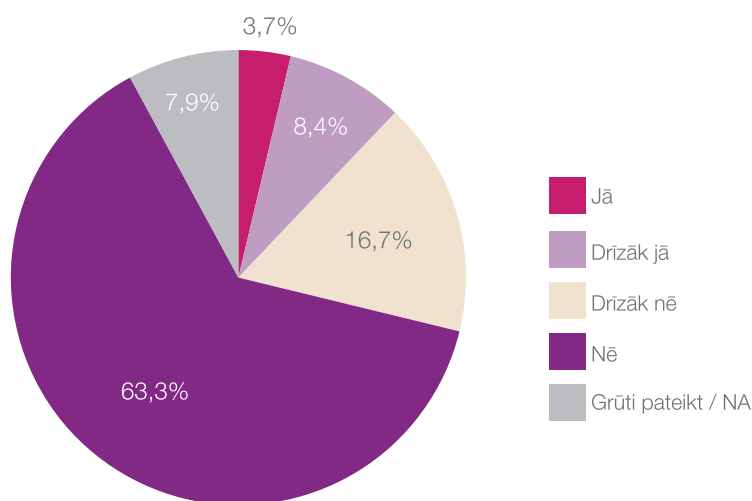
valodas un citu valodu prasmes, gan pozitīvāka lingvistiskā attieksme (22. att.). Turklāt šai iedzīvotāju grupai raksturīga valsts valodas lomas apzināšanās un prasme lietot katru valodu atbilstīgi tās sociolingvistiskajām funkcijām.

Jāatzīst gan, ka respondentu attieksme pret latviešu valodas prasmi un lietojumu grupās pēc minētajām atšķirībām (vecuma, izglītības un ienākumu līmeņa) lielā mērā ir Latvijas iedzīvotāju etnodemogrāfisko atšķirību nosacīta, savukārt Latvijas etnolingvistiskajā situācijā šim kritērijam ir arī reģionālā dimensija.

Valsts valoda valsts administrācijā

Latviešu valoda visbiežāk tiek lietota valsts institūcijās un pašvaldībās – šeit latviešu valodas monopolfunkciju izdevies atjaunot visātrāk un veiksmīgāk, ņemot vērā šīs valodas sociolingvistiskās funkcijas formalitāti, stingrāku pakļautību valsts paustajai ideoloģijai, kā arī noteikumiem un kontrolei.¹ Šī ir tā

¹ Druvieta, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 1998, 89. lpp.

Bāze: Dzimtā valoda - latviešu (n=557)

23. att. Respondentu viedoklis par nepieciešamību piešķirt krievu valodai valsts valodas statusu (LVA aptauja 2009)

joma, kurā latviešu valoda tiek lietota visplašāk un tādējādi – vismazāk apdraudēta. Vienlaikus tā ir arī joma, kurā, kā atzīst visi (100%) tikai krievu valodā runājošie respondenti, viņi izjūt grūtības, ja neprot latviešu valodu. Otra valodas lietojuma vide, kur krievvalodīgajai respondentu grupai rodas saziņas grūtības, ir veselības aprūpes iestādes (sk. 10. att.).

Ņemot vērā pēdējos gados plašsaziņas līdzekļos, īpaši krievu valodā izdotajos, paustos aicinājumus palielināt krievu valodas nozīmi un piešķirt tai arī oficiālu statusu,¹ kas pēc būtības nostājas pret Latvijas kā nacionālas valsts ideoloģiju un principiem, aptaujā noskaidrots, ka lielākā daļa respondentu ir pret šādiem aicinājumiem un neuzskata, ka krievu valodai būtu jāpiešķir valsts valodas statuss (23. att.).

Arī IVA intervijās 2009 eksperti gandrīz vienprātīgi atzinuši, ka oficiāla divvalodība Latvijā ir neiespējama un nepieļaujama. Vairums ekspertu to novērtējuši kā tiešu apdraudējumu latviešu valodas pastāvēšanai, nevis tikai tās juridiskajam statusam.

Jāpiebilst, ka pirms neatkarības atjaunošanas tieši valsts administrācijas jomā latviešu valoda bija gandrīz pilnīgi izskausta, bet to izdevies visātrāk atjaunot un nostiprināt, jo šī ir joma, kas vislabāk tiek regulēta un kur tiek ievērotas normatīvo dokumentu prasības.

¹ Sk., piemēram, publikācijas *Latvijas Avīzē* (06.11.2006.); portālā *www.novonevs.lv* (29.08.2008.); portālā *www.diena.lv* (25.09.2010.) u.c.

Mazākumtautību izglītības politikas īstenošana: daži izvērtējuma aspekti

Tā kā 1999. gadā stājās spēkā jaunais Valsts valodas likums un latviešu valodas prasme kļuva par obligātu gan valsts, gan privātajā sektorā, bija jāizveido tāda izglītības sistēma, kas visu izglītības iestāžu absolventiem nodrošinātu vienādas iespējas darba un izglītības tirgū. Būtisks arguments latviešu valodas īpatsvara palielināšanai mācību procesā bija nepieciešamība veidot Latviju par valsti, kuras sabiedrība būtu saliedēta.¹

Jau 1998. gada 29. oktobrī tika pieņemts jauns Izglītības likums, ar kuru tika sākta skolu segregācijas atcelšana, paredzot vienotas izglītības sistēmas izveidi. Izglītības likums ir pamats mazākumtautību izglītības sistēmas izveidei. Tas nodrošina, ka mazākumtautību izglītības programmā tiek ietverts saturs, kas ir vajadzīgs, lai tālāk nodotu mazākumtautību kultūras mantojumu, lai sasniegtu tādus mērķus kā sabiedrības integrācija un vienlīdzīgas iespējas katram valsts iedzīvotājam.²

Mazākumtautību izglītības politikas veidošanā un īstenošanā pēc Izglītības likuma pieņemšanas ievēroti pamatprincipi:

- mazākumtautību izglītības politika un virzība skatīta vienoti ar Latvijā noteikto izglītības politiku;
- mazākumtautību izglītības izveides un īstenošanas aktualitāte vienlaikus būtiski (t.sk. pozitīvi) ietekmēja kopējo izglītības attīstību. Lēmumu pieņemšanā tika ievērots veseluma princips, kas noleica arī īstenošanas mehānismu izveidi un izmantošanu, tai skaitā finansiālā atbalsta piesaisti, nodrošināšanu;
- pārmaiņas tika ieviestas mērķtiecīgi un pakāpeniski.

Aptuveni 10 gados – laika posmā no 1995. gada līdz 2004. gadam – tika panāktas nozīmīgas izmaiņas nacionālās izglītības politikas, izglītības sistēmas izveidē, attīstībā, tika īstenotas vairākas izglītības reformas, to skaitā mazākumtautību izglītības satura reforma. Lai nodrošinātu nacionālā izglītības satura jeb mācību priekšmetu satura apguvi, praktiski tika atjaunota mācību literatūra, pamatā mācību grāmatas, visos mācību priekšmetos, visās klasēs.

¹ Hirša, Dz. Izglītības reforma: realitāte un izdomājumi. *Latvijas Avīze*, 2004, 6. marts.

² Kļava, G., Kļave, K., Motivāne, K. *Latviešu valodas prasme un lietojums augstākās izglītības iestādēs: mazākumtautību izglītības satura reformas rezultāti*. LVA [tiešsaiste]. Rīga, 2010, 6. lpp. [Skatīts 12.01.2011.]. Pieejams: http://www.valoda.lv/downloadDoc_456/mid_510.

Sākta arī nacionālās izglītības kvalitātes pārraudzības sistēmas veidošana jeb monitorings, tostarp vienota valsts pārbaudes jeb eksaminācijas sistēmas izveide, resp., valsts pārbaudījumi 3., 6., 9., 12. klases skolēniem, nosakot to mērķus un rezultātu izmantošanas vajadzības, diagnostiku un norādot centralizēto pārbaudījumu mācību priekšmetus.

Pārmaiņas Latvijas izglītībā skāra plašu sabiedrības daļu, radot priekšnoteikumus un būtiski ietekmējot demokrātiskas sabiedrības veidošanos. Latvijas sabiedrības integrācijas procesu, tā sekmīgu norisi ietekmē mazākumtautību izglītības politikas īstenošanas efektivitāte. Gūtā pieredze sekmēja arī Latvijas valsts noteiktā mērķa – integrācija Eiropas Savienībā – sasniegšanu.

Izvērtējot mazākumtautību izglītības veidošanās un attīstības procesu, to var iedalīt trīs nosacītos posmos:

- 1) 1995.–1998. gads;
- 2) 1998.–2004. gads;
- 3) 2004.–2008. gads.

Laika posmā no 2004. līdz 2008. gadam no valodas politikas viedokļa kā ļoti nozīmīga vērtējama mazākumtautību izglītības reformas pabeigšana vispārējās vidējās izglītības līmenī. IZM vidusskolas mazākumtautību izglītības programmu paraugu izveidē ievēroja pamatskolas mazākumtautību izglītības programmu ieviešanas un īstenošanas procesā gūto pozitīvo pieredzi. IZM regulāri apkopoja skolu aptauju un izpētes datus, kā arī vispārējās vidējās izglītības programmu licencēšanas datus. Piemēram, 2001. gadā licencēto vispārējās vidējās izglītības programmu statistika apliecināja pozitīvu faktu:

- 60% skolu jau tobrīd uzrādīja, ka ir plānojušas un gatavas uzsākt mācības latviski, jo mācību process organizēts un notiek bilingvāli;
- 10% – mācības notiek latviešu valodā;
- 25–30% apgūst trīs mācību priekšmetus latviešu valodā (šīm skolām bija vismaz divi gadi pārmaiņām).

Apzinot un izvērtējot skolotāju attieksmi, secināts, ka vismaz 86% skolotāju atbalsta bilingvālo izglītību un mācības latviešu valodā, jo lielākā daļa skolotāju jau strādāja bilingvāli.

Skatoties uz mazākumtautību izglītības politikas īstenošanas nosacījumiem, svarīgi vērst uzmanību arī uz Latvijas demogrāfisko situāciju šajā laikā un skolēnu skaita samazinājumu. Samazinoties skolēnu skaitam, skolas tika slēgtas un reorganizētas.

2003. gada 13. maija Ministru kabineta „Grozījumi Ministru kabineta 2000. gada 5. decembra noteikumos Nr.463 „Noteikumi par valsts vispārējās izglītības standartu” mazākumtautību izglītības programmās” noteikts, ka no 2004. gada

1. septembra, sākot ar 10. klasi:

1) katru mācību gadu apgūst ne mazāk par pieciem mācību priekšmetiem latviešu valodā (šo mācību priekšmetu skaitā neietilpst latviešu valoda un literatūra):

- tas nozīmē, ka salīdzinājumā ar iepriekšējām prasībām to mācību priekšmetu skaits, kurš apgūstams valsts valodā, tika pakāpeniski palielināts tikai par 2 mācību priekšmetiem;
- skolas nosaka latviešu valodā apgūstamos mācību priekšmetus;

2) mazākumtautību valodā mācību satura apguvi var nodrošināt līdz divām piektdaļām no kopējās stundu slodzes mācību gadā:

- analizējot jau skolās lietotās mācībvalodas licencētajās, tātad valstiski apstiprinātajās, programmās, jāsecina, ka mazākumtautību valodas lietošanas īpatsvars tiek mainīts no 48% uz 40%. Šādu prasību īstenošanai skolām tika dots pārejas laiks līdz 2007. gadam;

3) līdztekus noteikts arī pārejas posms – 2004./2005. mācību gadā 11. un 12. klasē un 2005./2006. mācību gadā 12. klasē latviešu valodā apgūst ne mazāk par trim mācību priekšmetiem:

- tas nozīmē, ka MK noteiktās precizētās prasības pilnā apjomā stājas spēkā tikai no 2007. gada 1. septembra, kad vidusskolā uzsāka mācības tie bērni, kuri sāka mācīties bilingvāli 1999. gada 1. septembrī (visā valstī);
- skolas, veidojot savas mazākumtautību izglītības programmas, tās saskaņo vispirms ar pašvaldību (Izglītības pārvalde), tad ar ministriju;
- ministrija, 2004.–2007. gada pārejas posmā saskaņojot skolu programmas, strādā un izvērtē katru skolu atsevišķi, ievērojot individuālās atšķirības un reālo situāciju skolā, pilsētā, reģionā, un galveno uzmanību pievērš MK prasību izpildei pilnā apjomā 12. klasē, tātad vidusskolas beigu posmam;

4) skolām, īstenojot mazākumtautību izglītības programmas un brīvi izvēloties mācībvalodu lietojumu, jāievēro, ka no 2007. gada valsts pārbaudes darbu saturs ir latviešu valodā:

- formulējums – valsts pārbaudes darbu saturs ir latviešu valodā – izvēlēts vairāku apsvērumu dēļ:
 - tas ir fleksibls: jo paredz situāciju, kad eksāmena darbs ir latviešu valodā, bet skolēnam, 2007. gadā kārtojot pārbaudījumus (kopā 5 eksāmenus un ieskaites), ir iespēja izvēlēties atbildes valodu: latviešu vai kādu no mazākumtautību valodām;

- līdz 2007. gadam IZM veica eksāmenu valodas izvēles un lietošanas monitoringu.

2008. gadā tika pabeigta mazākumtautību izglītības satura reforma un, īstenojot mazākumtautību izglītības politiku, Latvijā ir pilnībā ieviesta bilingvālā izglītība:

- mācības 2 valodās notiek no 1. klases līdz 12. klasei;
- saglabāts kā atsevišķs (obligāts) mācību priekšmets mazākumtautību valoda un literatūra, tai skaitā valsts pārbaudījumi (ieskaites un eksāmeni);¹
- no 2007./2008. mācību gada 12. klases centralizēto eksāmenu darbi ir tikai latviešu valodā, bet skolēns var izvēlēties, kurā valodā izpildīt, atbildēt eksāmena darbu;
- centralizētie valsts pārbaudījumi 3., 6., 9. klasei vēl joprojām tiek sagatavoti un izpildīti 2 valodās – latviešu, mazākumtautību (pamatā krievu, arī poļu). Jāpiebilst, ka Latvijā mācību līdzekļi vēl joprojām tiek sagatavoti un izdoti vismaz divās valodās – latviešu un krievu, neskaitot svešvalodu apguvei paredzētos mācību materiālus;
- Latvijā darbojas vienota izglītības sistēma un skolās tiek ievēroti vieni valsts izglītības standarti visos mācību priekšmetos no 1. līdz 12. klasei.

Pārmaiņu īstenošanas rezultātā ir izpildīti Latvijas valodas politikas un izglītības politikas pamatprincipi:

- 1) atbildības uzņemšanās par skolēnu vienādu konkurences iespēju izglītības un darba tirgū nodrošināšanu: latviešu valodas pilnvērtīga prasme ir svarīgs priekšnoteikums skolēnu tālākās profesionālās karjeras izveidei Latvijā;
- 2) Latvija, nodrošinot mazākumtautību tiesības uz izglītību, izvēlējusies un īsteno pedagogiski pamatotu (teorētiski un praktiski atbilstošu Latvijas situācijai) bilingvālo izglītību. Vēsturiski ļoti daudzas valstis, izvērtējot iedzīvotāju nacionālo sastāvu, ir izvēlējušās tieši šo izglītības veidu kā politiski, ekonomiski un kultūras ziņā pieņemamāko risinājumu. Arī ES, uzsverot daudzvalodības nozīmi, atbalsta šādu izglītības attīstības

¹ MK 2006. gada 9. decembra noteikumi Nr. 1027 *Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem* [tiešsaiste]. [Skatīts 09.02.2011.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150407&from=off>; MK 2008. gada 2. septembra noteikumi Nr. 715 *Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem* [tiešsaiste]. [Skatīts 09.02.2011.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=181216>.

ceļu. Latvijā pakāpeniski ir izveidota bilingvālās izglītības metodika,¹ kuru šobrīd galvenokārt ir apguvuši mazākumtautību skolu skolotāji, bet pakāpeniski plānots iesaistīt arī pārējās skolas Latvijā (kopš 2004. gada, turpinot 1996. gadā uzsākto darbu, LVA rīko tālākizglītības kursus, seminārus, pieredzes apmaiņas un izglītojošos pasākumus Latvijas skolotājiem, kuros piedalījušies no 2000 līdz 4000 pedagogu katru gadu);

- 3) jau no 20. gs. 90. gadu sākuma mazākumtautības Latvijā ir izmantojušas iespēju mācīties arī savā dzimtajā valodā. Šobrīd 8 mazākumtautības izmanto šādas tiesības skolās, kuras īsteno mazākumtautību programmas. Nav pareizs uzskats, ka Latvijā ir iespējams mācīties tikai divās valodās: latviešu vai krievu. Šobrīd, diskutējot par pāreju uz mācībām latviešu valodā, politiski tiek uzturēts maldīgs viedoklis par tā saukto krievvalodīgo interešu pārkāpumu. Politiski nekorekti un arī reālai situācijai neatbilstoši ir uzskatīt visus par vienas – krievu – mazākumtautības pārstāvjiem, tas ir iepriekšējās valsts varas īstenotās rusifikācijas rezultāts. Poļi, ebreji, ukraiņi, igauņi, čigāni, baltkrievi un lietuvieši jau ir izveidojuši skolas, tās atbalsta Latvijas valsts īstenoto politiku, tai skaitā izglītībā. Tāpat vairums krievu mazākumtautības skolu atbalsta valstī notikušo pārmaiņu procesu, izprotot skolēnu vajadzības (konkurences iespēju nodrošināšanu).

Līdz ar bilingvālās izglītības ieviešanu Latvijā īstenots arī ES mērķis būt vienotiem dažādībā, resp., tiek īstenota daudz kultūru un daudzvalodības principu ieviešana un uzturēšana izglītībā un sabiedrībā, sekmējot tolerances un vairāku valodu prasmju nozīmes izpratni (gan indivīda, gan Latvijas sabiedrības interesēs).

Lai nodrošinātu arī turpmāk veiksmīgu mazākumtautību izglītības attīstību, uzmanība veltāma:

- skolotāju sagatavošanai (gan augstākajās mācību iestādēs, gan pedagogu profesionālās pilnveides jomā);
- mācību grāmatu, līdzekļu izveidei un pilnveidei, ievērojot jaunākās atziņas pasaules pieredzē; pārdomātai mācību saturam (jaunie mācību priekšmetu standartiem) un prasību pilnveidei, ievērojot arī valodas situācijas attīstības tendences;
- izglītības kvalitātes uzraudzības sistēmas pilnveidei un regulārai īstenošanai.

¹ Skolotāju tālākizglītībā to ievieš Latviešu valodas aģentūra.

Viens no nākotnes izaicinājumiem Latvijas izglītības sistēmai būs arī imigrantu izglītības nodrošināšana, kur veiksmīgi var izmantot bilingvālās izglītības principus, tomēr ņemot vērā mērķauditorijas specifiskās īpatnības (gan mācību līdzekļu izveidē, gan pedagogu sagatavošanā un skolu informēšanā). Tā kā imigrantiem nav latviešu valodas priekšzināšanu un latviešu valodas apguves motivācija ir ļoti dažāda (piemēram, īslaicīga vai ilglaicīga uzturēšanās Latvijā), nepieciešams:

- 1) izstrādāt vienotu mācību programmu, paredzot latviešu kā svešvalodas intensīvu apguvi dažādos valodu prasmju līmeņos;
- 2) izstrādāt pedagogu tālākizglītības programmu, kas paredzētu skolotāju sagatavošanu īpašas mācību programmas īstenošanai un mācību materiālu atlasei un izstrādei;
- 3) izstrādāt metodiskos ieteikumus skolotājiem, kuri imigrantiem latviešu valodu mācīs kā svešvalodu;
- 4) izstrādāt dažādus mācību materiālus imigrantiem latviešu valodas kā svešvalodas apguvei.

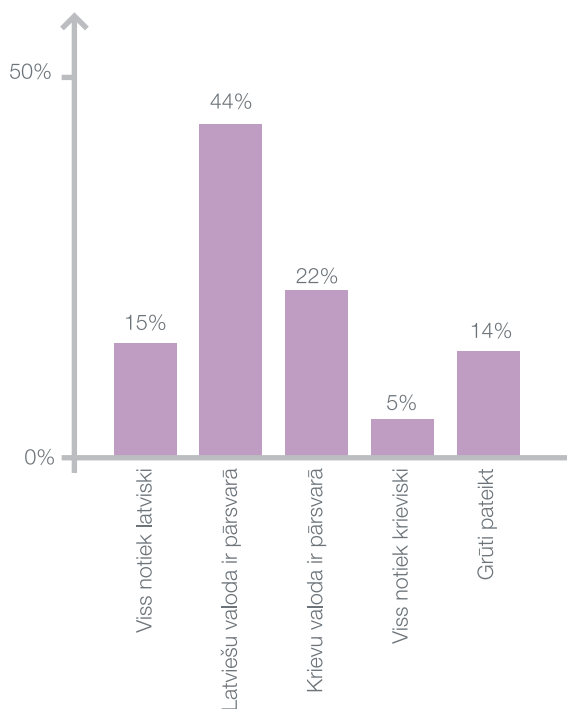
Valoda privātajā uzņēmējdarbībā: pakalpojumu jomā

Lielākais nodarbināto skaits valstī ir tieši privātajā uzņēmējdarbībā, un vairums strādājošo ir nodarbināti pakalpojumu jomā, kā tirdzniecībā, izmītināšanas un ēdināšanas struktūrās (2004. gadā tie bija 18% no visiem valstī nodarbinātajiem, 2009. gadā – 19,5%¹). Ja valsts valoda tādās sociolingvistiski nozīmīgās jomās kā valsts pārvaldē, pašvaldību u.c. iestādēs funkcionē labi, kā rāda IVA aptaujas 2009 rezultāti, vislielākās problēmas latviešu valodas lietojumā ir tieši pakalpojumu sfērā un privātajā uzņēmējdarbībā, īpaši – Rīgā un Rīgas rajonā, lielākajās Latvijas pilsētās un Latgalē. 2004. gadā veiktajā Latvijas iedzīvotāju aptaujā² apmēram 70% krievvalodīgo iedzīvotāju norādīja, ka ikdienas dzīvē ārpus mājas (pakalpojumu iestādēs) samērā bieži tiek lietota latviešu valoda, bet IVA aptaujas 2009 dati rāda, ka tikai 59% krievvalodīgo iedzīvotāju atzinuši, ka pakalpojumu sfērā tiek lietota latviešu valoda (24. att.). Secināms, ka latviešu valodas lietojums pakalpojumu jomā ir samazinājies.

To akcentējuši arī eksperti IVA intervijās 2009, norādot, ka valodas lietojums privātajā uzņēmējdarbībā ir viena no negatīvajām tendencēm valodas situācijas attīstībā no 2004. līdz 2010. gadam. Lai arī no valsts puses ir izvirzītas

¹ LR Centrālās Statistikas pārvalde. *Nodarbinātība un bezdarbs* [tiešsaiste]. [Skatīts 16.10.2010.]. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzsoci/Ikgadejie%20statistikas%20dati/Nodarbinatiba/Nodarbinatiba.asp>.

² Data Serviss. *Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas*. Rīga, 2004.

42. att. Iedzīvotāju, kuru dzimtā valoda ir krievu, atbildes uz jautājumu „Kāds ir pašreizējais valodu lietojums pilsētās, kurā dzīvojat, veikalos un pakalpojumu sfērā?” (LVA aptauja 2009)

noteiktas prasības gan darba devējiem, gan darba ņēmējiem, reālajā situācijā bieži tiek ignorēts fakts, ka privātā uzņēmējdarbība nav tas pats, kas privātā jeb personiskā dzīve – privātās uzņēmējdarbības viens no mērķiem ir visiem iedzīvotājiem visā valsts teritorijā nodrošināt pakalpojumus, kuriem obligāti ir jābūt pieejamiem valsts valodā.

Valsts valodas likuma 1. panta 3. punkts nosaka „...tiesības brīvi lietot latviešu valodu jebkurā dzīves jomā visā Latvijas teritorijā”. Pozitīvi tiek vērtēts, ka 2008. gadā ticis paplašināts to profesiju loks,¹ kurās noteikts valsts valodas prasmju nepieciešamais līmenis amata pienākumu pildīšanai. Eksperti uzskata, ka tas ilgtermiņā noteikti labvēlīgi ietekmēs latviešu valodas lietojuma paplašināšanos.

Par problēmām valodas lietojumā privātās uzņēmējdarbības un pakalpojumu jomā liecina arī iedzīvotāju LVA aptaujas 2009 dati: atbildot uz jautājumu, kurā valodā Jums mēdz atbildēt uz Jūsu latviski izteikto jautājumu un lūgumu, respondenti latvieši norāda, ka tikai 48% gadījumu tirdzniecības vietās atbilde

¹ Profesiju sarakstu sk. *Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi*. MK noteikumi Nr. 733, 07.07.2009. [tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=194735&from=off>.

tiek saņemta latviešu valodā. Tas ir ievērojami retāk nekā, piemēram, valsts un pašvaldību iestādēs (82% un 81%). Kā atzīst eksperti, šī ir joma, kas uzskatāma par robežšķirtni, kurā, no vienas puses, saduras brīvība sazināties savā dzimtajā valodā un, no otras puses, tiesības iedzīvotājiem savā valstī saņemt pakalpojumus un pilnvērtīgi nodrošināt visas vajadzības latviešu valodā. Šajā gadījumā tiesības saņemt pakalpojumus konkrētās valsts oficiālajā valodā ir uzskatāmas par prioritārām attiecībā pret jebkuras citas valodas lietojuma brīvību.

Eksperti atzinuši, ka valsts valodas prestižu kaut arī pastarpināti, tomēr ietekmē darba tirgus situācija un lielas daļas darba devēju prasība darbiniekiem prast krievu valodu, kas pēdējo dažu gadu laikā vērojama arvien biežāk.¹ Tādā veidā netiek ievērotas latviešu lingvistiskās tiesības un tiek diskriminēti tie valsts iedzīvotāji, kuri neprot krievu valodu (īpaši gadījumos, kad krievu valodas prasme tiek izvirzīta par prioritāti darbinieka pieņemšanai darbā, ne novērtējot potenciālā darba ņēmēja profesionālo kvalifikāciju). Šādās situācijās par konkurētspējīgāku apzināti tiek izvirzīta krievu valoda, tādējādi graujot latviešu kā valsts valodas pilnvērtīgu funkcionēšanu. Protams, darbinieku valodu prasmes ir cieši saistītas ar uzņēmējdarbības konkurētspēju un attīstību, tomēr nav pamata Latvijā kā obligātu pieprasīt tieši krievu valodas prasmi. Vienīgā obligātā ir valsts valodas prasme.

Jebkuras valodas prasme ir vērtējama pozitīvi un, no uzņēmējdarbības viedokļa raugoties, darbinieku valodu prasmes ir liels pluss, taču katram uzņēmumam, kas sniedz pakalpojumus Latvijas teritorijā un Latvijas iedzīvotājiem, ir jāspēj nodrošināt pilnvērtīgu apkalpošanu valsts valodā.

Plašsaziņas līdzekļi un to ietekme uz valodas situāciju

Mūsdienu sabiedrībā plašsaziņas līdzekļiem ir būtiska loma sabiedriskās domas veidošanā, apzinātā vai neapzinātā tās ietekmēšanā, kā arī valodas vides veidošanā. Kā minēts iepriekš, IVA intervijās 2009 eksperti uzsvēruši, ka šobrīd latviešu valodas situāciju visvairāk ietekmē izglītības sistēma un plašsaziņas līdzekļi, kuros notiekošos procesus vienlaikus var uztvert gan kā apdraudējumu, gan izaicinājumu latviešu valodai.

Neviens eksperts intervijās neapgalvoja, ka jauno plašsaziņas līdzekļu un tehnoloģiju attīstība apdraudētu latviešu valodas pastāvēšanu vai lietošanu, to

¹ Sk. arī Poriņa, V. *Valsts valoda daudzvalodīgajā sabiedrībā: individuālais un sociālais bilingvisms Latvijā*. Rīga, 2009, 75.–86. lpp.

ietekme galvenokārt tiek saistīta ar valodas kvalitāti. Tie eksperti, kuri valodu skata kā nepārtrauktā attīstībā esošu procesu, arī dažādas jaunajos plašsaziņas līdzekļos šobrīd raksturīgas novirzes no latviešu valodas pareizrakstības normām nereti vērtēja kā pozitīvas, jo tas ir pierādījums, ka valoda spēj pielāgoties jaunajām situācijām un adaptēt tās. Kā pozitīvu eksperti atzinuši faktu, ka plašsaziņas līdzekļu darbība un jauno tehnoloģiju attīstība sekmē valodas attīstību – vispirms jaunu terminu izstrādē un latviešu valodas lietojuma jomu paplašināšanā.

Pēc ekspertu domām, viens no iemesliem, kāpēc cittautieši nevēlas izmantot plašsaziņas līdzekļus latviešu valodā, tādējādi liedzot sev iespēju pilnveidot latviešu valodas prasmes, ir televīzijas un radio raidījumu un programmas piedāvājumu saturiskā nabadzība, tādā veidā uzturot Latvijas informatīvās telpas dalījumu. Lielā daļā krievvalodīgo informatīvajai telpai paredzētajos plašsaziņas līdzekļos tiek pausta klaji pretēja informācija par situāciju un notikumiem Latvijā, bieži vien ļoti politizēta. Tādā veidā tiek pastiprināta plaša Latvijas sabiedrībā, šķeļot pilsonisko apziņu un kavējot integrāciju.¹ Arī aptaujātie eksperti norādījuši, ka ilgtermiņā šis informatīvās telpas dalījums ir būtisks apdraudējums latviešu valodai.

Latviešu valodas prestižu un attieksmi pret latviešu valodu spēcīgi grauj Latvijas publisko personu (politiķu, valsts iestāžu pārstāvju, ierēdņu, kultūras jomas pārstāvju u.tml.) saziņa ar plašsaziņas līdzekļiem krievu valodā. Eksperti norādījuši, ka pašlaik šī ir viena no svarīgākajām neatrisinātajām problēmām. Kā norāda arī Valsts valodas komisijas priekšsēdētājs A. Veisbergs, „valsts amatpersonām, īpaši ministriem un deputātiem, valsts plašsaziņas līdzekļos jālieto tikai latviešu valoda, ar savu piemēru apliecinot izpratni par valsts valodas nozīmi un tās vienojošo lomu”.² Ir pilnīgi nepieļaujama situācija, ka Latvijā reģistrētajās televīzijās publiskās personas izsaka savu viedokli krievu valodā.³ Tādā veidā sabiedrībā tiek izplatīti signāli par valsts valodas lomas mazināšanos, jo tieši plašsaziņas līdzekļiem mūsdienās ir būtiska nozīme sabiedriskās domas veidošanā un apzinātā vai neapzinātā tās ietekmēšanā.

¹ Sk. Hermanis, V. Integrācijas procesa tālvadības pultis. *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai*, 2007, 8. okt.; *Valsts valodas likums: vēsture un aktualitāte*. Ernstsone, V., Hirša, Dz., u.c. Rīga : Zinātne, 2008, 97.-117. lpp.; Hirša, Dz. *Plašsaziņas līdzekļi par latviešu valodu. Attieksme, izpratne, informācija un dezinformācija*. Rīga, 2007, 76. lpp.; Poriņa, V. *Valsts valodas daudzvalodīgajā sabiedrībā: individuālais un sociālais bilingvisms Latvijā*. Rīga, 2009, 99.-108. lpp. u.c.

² Prezidenta komisijas vadītājs: amatpersonām valsts medijos jālieto tikai latviešu valoda [tiešsaiste]. *Delfi*. [Skatīts 01.03.2010.]. Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/prezidenta-komisijas-vaditajs-amatpersonam-valsts-medijos-jalieto-tikai-latviesu-valoda.d?id=30274701>.

³ Jauce, S. Valodas jāaizsargā pašu mājās. *Latvija Eiropas Savienībā*, Nr. 8, 2007. gada decembris, 10. lpp.

5

**LATVIEŠU
VALODA
MŪSDIENU
GLOBALIZĀCIJAS
APSTĀKĻOS**

5 M

Mūsdienu pasaulei raksturīgā globalizācija, tehnoloģiju plašais izmantojums, pastiprināta iedzīvotāju mobilitāte atstāj graujošu ietekmi uz tradicionālo dzīvesveidu un zināmā mērā apdraud valodu kā identitātes stūrak-

meni.¹ Globalizācijai un tās radītajai migrācijai, kosmopolītismam, robežu paplašināšanās u.c. tendencēm ir cieša saistība ar valodas un identitātes maiņu un nepieredzētu kultūru, valodu un etniskās daudzveidības uzplaukumu.

Viena no šobrīd pamanāmākajām globalizācijas izpausmēm ir valodu konkurence, kuras spilgtākais piemērs ir angļu valodas arvien pieaugošā loma uzņēmējdarbības vidē, plašsaziņas līdzekļos, izglītībā un zinātnē u.c., kas nepāšaubāmi vājina un apdraud citu valstu valodu pozīcijas. Šī problēma ir aktuāla ne tikai Latvijā, bet visā Eiropā, īpaši valstīs ar nelielu oficiālās valodas runātāju skaitu.

Nozīmīgākās sociolingvistiskās funkcijas Latvijā pilda latviešu valoda, krievu valoda un pieaug arī angļu valodas loma. Šo valodu nozīmi Latvijas valodas situācijā nosaka vairāki savstarpēji saistīti faktori – valodu prasme iedzīvotāju vidū, valodu faktiskās sociolingvistiskās funkcijas, lingvistiskās attieksmes un valodu statuss.² Kā atzīst eksperti IVA intervijās 2009, latviešu valoda pasaules līmenī nav pietiekami konkurētspējīga salīdzinājumā ar angļu valodu un Latvijas situācijā arī ar krievu valodu.

Valodas lietošana ikdienā ir viens no valodu konkurences aspektiem, un latviešu valodas konkurētspēja nevar tikt uzskatīta par labu. Šādā aspektā valodu konkurences rezultātus visvairāk ietekmē paši tās lietotāji, nevis ārēji apstākļi. Ņemot vērā, ka latvieši bieži vien saziņā ar krievvalodīgajiem runātājiem izvēlas krievu valodu un ne visi krievvalodīgie, kuri prot valsts valodu, to arī lieto, latviešu valodas konkurētspēja var tikt uzskatīta par apdraudētu.

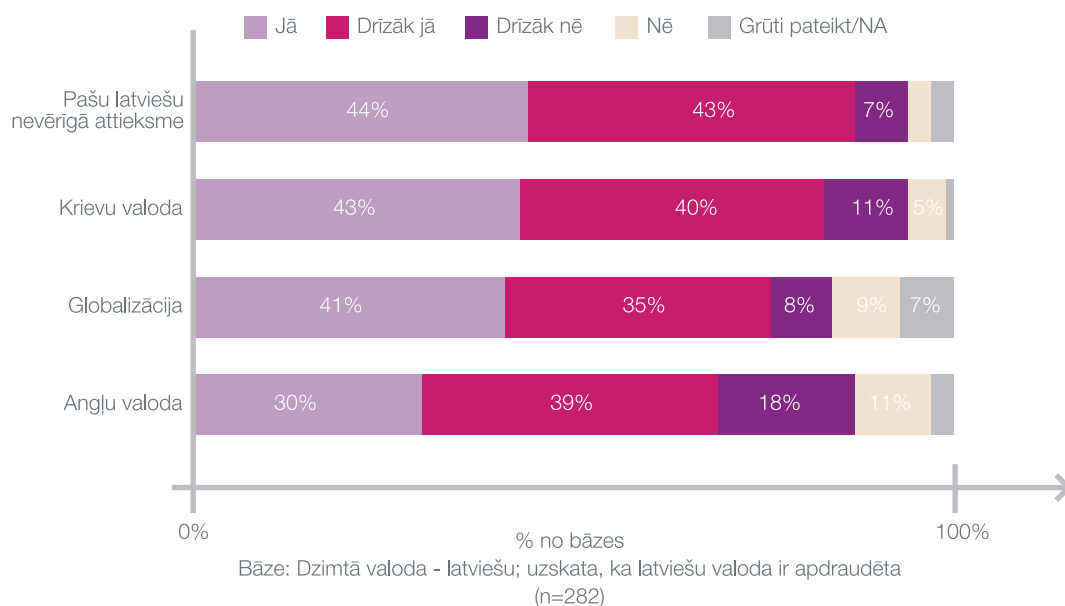
Šo faktu apliecina dažādu Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati, jo vēl arvien salīdzināmi augsts ir to latviešu skaits, kas, vērsoties pie cittautiešiem, par saziņas valodu neizvēlas latviešu valodu. Tikai apmēram trešdaļa latviešu uzsvērusi, ka šādās situācijās vienmēr runā latviski. Kā to vairākkārt uzsvērusi LU profesore I. Druviete, valodu konkurence tiešām pastāv, un tā parādās ikvienā mirklī, kad mēs izvēlamies to vai citu saziņas valodu.³

¹ Druviete, I. Mūsu valoda – Latvijas vai ES identitātes daļa? *Lauku Avīze*, 2004, 11. okt.

² Druviete, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga, 1998, 85. lpp.

³ Sk. Druviete, I. Mūsu valoda – Latvijas vai ES identitātes daļa? *Lauku Avīze*, 11.10.2004.; Jauce, S. Valodas jāaizsargā pašu mājās. *Latvija Eiropas Savienībā*, Nr. 8, 2007. gada decembris.

Jāapzinās, ka vismaz pagaidām angļu valodas ietekme neapdraud latviešu valodas pastāvēšanu un lietošanu, jo Latvijā nav reālas angļu valodas vides, kā arī nav liels labu angļu valodas pratēju skaits. Ir tikai dažas specifiskas sociolingvistiskās jomas, kurās angļu valoda ieņem arvien nozīmīgāku lomu un tiešām var tikt uzskatīta par apdraudējumu latviešu valodai – tā galvenokārt ir zinātne, dažas kultūras jomas, iespējams, jaunās tehnoloģijas. Šī tendence ir raksturīga lielākajai daļai Eiropas valstu, tomēr zināmā mērā to var kontrolēt ar likumu un noteikumu palīdzību.¹ Savukārt krievu valoda vēl aizvien ir lielākais konkurents latviešu valodai (25. att.).

25. att. Respondentu atbildes uz jautājumu „Vai, Jūsaprāt, latviešu valodu apdraud...” (LVA aptauja 2009)

Eksperti īpaši uzsvēruši, ka abu valodu mijiedarbībā saskatāma negatīva ietekme tieši uz latviešu valodu, ko galvenokārt nosaka krievu valodas augstāka ekonomiskā vērtība.

Vērtējot Latvijas iestāšanos ES, LVA intervijās 2009 eksperti atzīst, ka tādējādi ir mazinājusies krievu valodas ietekme uz latviešu valodu, bet vienlaikus ir palielinājusies angļu valodas ietekme. Eksperti norāda, ka šādā kontekstā

¹ Druvieta, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga, 1998, 98. lpp.

būtiski ir analizēt un izvērtēt, kas no ES tiešās un netiešās ietekmes ir akceptējams un pielāgojams, bet kas – noraidāms, lai latviešu valoda saglabātu savu unikalitāti un lietošanas izplatību, kas netiktu ierobežota citu valodu ietekmē.

Mūsdienu globalizācijas apstākļos mainījusies modernās demokrātiskās sabiedrības pasaules uztvere, kurā akcentēta daudzveidības nozīmīgā loma. Ne velti ES par vienu no devīzēm ir izvirzījusi vienotību dažādībā. Arī lielākā daļa intervēto ekspertu novērtējuši, ka multikulturālisms un daudzvalodība neapdraud latviešu valodu, bet gan bagātina to un nodrošina pilnvērtīgu Latvijas un latviešu valodas iekļaušanos starptautiskajā sabiedrībā.

Paralēli globalizācijas procesu ietekmei valodā ir jārada priekšnoteikumi katras valodas unikalitātes saglabāšanai. Tieši tāpēc jānodrošina zinātnisku pētījumu izstrāde, lai katrs valodas jomā pieņemtais lēmums būtu pārdomāts un pamatots.

Latviešu valoda pasaulē

Latviešu valodas apgūvē ārpus Latvijas var izšķirt divus virzienus:

- latviešu valodas kā dzimtās valodas (diasporas pārstāvjiem) apguve;
- latviešu valodas kā svešvalodas apguve.

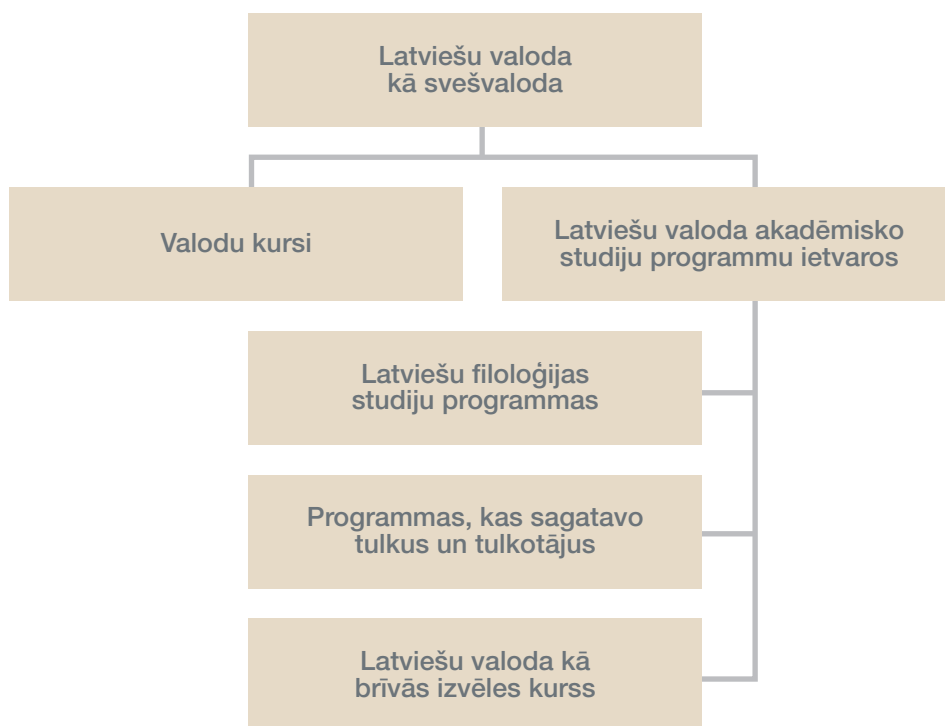
Pēdējā laikā, īpaši pēc iestāšanās ES 2004. gadā, ir palielinājies to cilvēku skaits, kas latviešu valodu vēlas apgūt kā svešvalodu, paplašinājušās arī latviešu valodas apguves iespējas (26. att.).

Pašlaik, pēc Latviešu valodas aģentūras datiem, ar latviešu valodas mācīšanu un/vai pētniecību augstākās izglītības iestādēs nodarbojas apmēram 13 pasaules valstīs.

Otrs virziens ir latviešu valodas kā dzimtās valodas apguve diasporā. Tas jāvērtē kontekstā ar laika posmu, kad diasporas ir veidojušās, un mītnes valsti, kur apmetušies emigrējušie latvieši, jo latviešu valodas apguves un saglabāšanas motivācija šajās grupās ir ļoti atšķirīga.

Latviešu valodas plašāka izplatība pasaulē, gan mācoties latviešu valodu kā svešvalodu, gan apgūstot kā dzimto valodu, sekmējama, risinot vairākas problēmas un realizējot vajadzības, ko nosaukuši gan latviešu valodas pedagogi ārzemju augstskolās, gan diasporas izglītības darbinieki. Tas ir:

- regulāra vārdnīcu izveide, papildināšana un atjaunošana;
- materiālu trūkums svešvalodās par latviešu valodas gramatiku, sintaksi un semantiku;

26. att. Latviešu valodas kā svešvalodas mācību iespējas (formālā un neformālā izglītība)

- informatīvi un/vai metodiski novecojuši mācību līdzekļi (precīzāk – jaunu modernu mācību līdzekļu trūkums);
- grūtības piesaistīt kvalificētus lektorus, skolotājus no Latvijas;
- nepilnīga informācija par to, kur, kādā valodu prasmes līmenī un kā tiek mācīta/pētīta latviešu valoda;
- bērnu, kuri atgriezušies Latvijā, ierobežotās iespējas pilnvērtīgi iekļauties Latvijas izglītības sistēmā.

Migrācijas procesu ietekme uz valodas situāciju

Migrācijas radītās sekas un problēmas dažādās pasaules valstīs apliecina nepieciešamību stabilizēt valsts valodas pozīcijas. Spilgts piemērs tam ir, piemēram, Vācija, kur lielās turku imigrantu kopienas integrācijas problēmas ir rosinājušas Vācijas valdību domāt par noteiktu valsts valodas prasību izvirzīšanu u.c. Veidojot vai pārskatot valsts migrācijas politiku, ir svarīga imigrācijas un integrācijas jautājumu sabalansēšana tā, lai, no vienas puses, tas

veicinātu ekonomisko attīstību, no otras puses, lai šī situācija neradītu iekšpolitisko spriedzi.¹ Veiksmīga integrācija iespējama, ja valsts garantē imigrantu iekļaušanos sabiedrībā, nekādā mērā nepārkāpjot valsts pamatiedzīvotāju tiesības. Galvenā integrācijas problēma ir valodas barjera, kas arvien aktuālāka kļūst mūsdienās, kad ekonomika ir balstīta uz pakalpojumiem un zināšanām.²

Latvijai kā ES dalībvalstij migrācijas politikas īstenošanā jāievēro kopīgais pamatprincips – personu brīva kustība, un migrācijas politika jāīsteno saskaņā ar starptautiskajām tiesību normām un Latvijas valsts interesēm. Kā atzīst migrācijas pētnieki, migrācijas politika Latvijā ir neitrāla (pat veicinoša) emigrācijas virzienā un ierobežojoša imigrācijas virzienā.³

Persona, kura legāli strādā Latvijā, var būt nodarbināta tik ilgi, cik ilgi ir uzturēšanās atļauja. Latvijā imigrants var uzturēties ar vienu no trim uzturēšanās atļaujām:

- termiņuzturēšanās atļauja (viens gads pašnodarbinātai personai un pieci gadi, ja persona ierodas uz darba līguma vai uzņēmēja līguma pamata, vai pamatojoties uz citu civiltiesisku līgumu),
- pastāvīgā uzturēšanās atļauja,
- Eiropas Kopienas (EK) pastāvīgā iedzīvotāja statuss Latvijā.⁴

Neapšaubot imigrācijas devumu valsts ekonomiskajā attīstībā un demogrāfisko problēmu risināšanā, apzinoties arī Latvijai nākotnē nepieciešamo darbaspēka piesaisti, kā arī ņemot vērā ES valstu pieredzi un imigrācijas radītās problēmas, būtiskākais veicamais darbs ir imigrantu integrācijas nodrošināšana, jo tikai ekonomiskais pamatojums vien nevar būt attaisnojums valsts nacionālo vērtību un ideālu zaudēšanai.

Viens no būtiskākajiem veiksmīgas integrācijas priekšnoteikumiem ir valsts valodas prasme un pamatzināšanas par valsti. Valsts valodas prasmes nepieciešamība Latvijas Republikas Imigrācijas likumā paredzēta tikai tiem imigrantiem, kuri vēlas iegūt pastāvīgās uzturēšanās atļauju (Imigrācijas likuma 24. panta 5. daļa), ko var iegūt pēc Latvijā ar termiņuzturēšanās atļauju nodzīvotiem pieciem gadiem. Uzturoties valstī piecus gadus ar pastāvīgās uzturēšanās

¹ Indāns, I. *Migrācija Latvijā vēsturiskā perspektīvā* [tiešsaiste]. Referāts konferencē „Vai Latvija iet Īrijas pēdās: darbaspēka migrācija”. [Skatīts: 05.11.2008.]. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/izglitiba_un_nodarbinatiba/6316/.

² *Migrācijas ietekme uz valodas vidi Latvijā*. R. Apinis, M. Baltiņš, Dz. Hirša u.c. Rīga : Zinātne, 2008, 29. lpp.

³ Karnīte, R., Karnītis, K. *Iedzīvotāju starpvalstu ilgtermiņa migrācijas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību* [tiešsaiste]. Rīga, 2009. [Skatīts 15.01.2011.]. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/fwd_eiropa/18267/; *Imigranti Latvijā: iekļaušanās iespējas un nosacījumi*. BISS. Rīga, 2009, 6. lpp.

⁴ Karnīte, R., Karnītis, K. *Iedzīvotāju starpvalstu ilgtermiņa migrācijas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību* [tiešsaiste]. Rīga, 2009. [Skatīts 15.01.2011.]. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/fwd_eiropa/18267/.

atļauju vai EK pastāvīgā iedzīvotāja statusā, imigrants var naturalizēties un saņemt Latvijas pilsonību.¹ Resp., Latvijā imigrants var nodzīvot piecus gadus ar termiņuzturēšanās atļauju un viņam nav nepieciešams apgūt valsts valodu. Ja pēc šiem pieciem gadiem imigrants vēlas saņemt pastāvīgās uzturēšanās atļauju, viņam jāiesniedz valsts valodas prasmes apliecība, kas apliecina valsts valodas prasmi vismaz A2 līmenī.

Katru gadu ārzemnieku skaits Latvijā pieaug. Tā 2010. gada sākumā Latvijā, pēc oficiālās statistikas, uzturējās 36 249 ārzemnieku ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām un 13 785 ārzemnieku ar termiņuzturēšanās atļaujām, savukārt 2004. gadā bija 25 466 ārzemnieku ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām un 7547 ar termiņuzturēšanās atļaujām.²

Kā rāda statistikas dati un pētījumi³, gandrīz puse Latvijas imigrantu nāk no bijušajām Padomju Savienības republikām un, tā kā viņiem ir ļoti laba krievu valodas prasme, šī imigrantu grupa paplašina krievu valodas vidi Latvijā. Latvijas etniskais sastāvs joprojām ir pamatnācijai nelabvēlīgs, nepilsoņu skaits ir pietiekami liels, imigrācijas pamatvirziens iepriekšējais – šie imigrācijas komponenti Latvijā apgrūtina valodas situācijas stabilizēšanu un sabiedrības integrāciju.

Šajā sakarā vēlreiz jāatkārto, ka degradējoša ietekme ir Latvijas iedzīvotāju lingvistiskajai uzvedībai, proti, tendencei, sarunāties ar cittautiešiem (galvenokārt krievvalodīgajiem), par saziņas valodu izvēlēties krievu valodu (27. att.).⁴

To apstiprina arī eksperti, jo, viņuprāt, liels skaits iebraucēju Latvijā radīs draudus latviešu valodas lietošanai un attīstībai, īpaši tāpēc, ka pagaidām šie procesi netiek pietiekami kontrolēti un virzīti. Tas nozīmē, ka jau šobrīd attiecīgajām Latvijas institūcijām ir jāplāno un jāveido mūsdienīga migrācijas politika, kuras mērķis būtu nodrošināt veiksmīgu sabiedrības integrāciju.

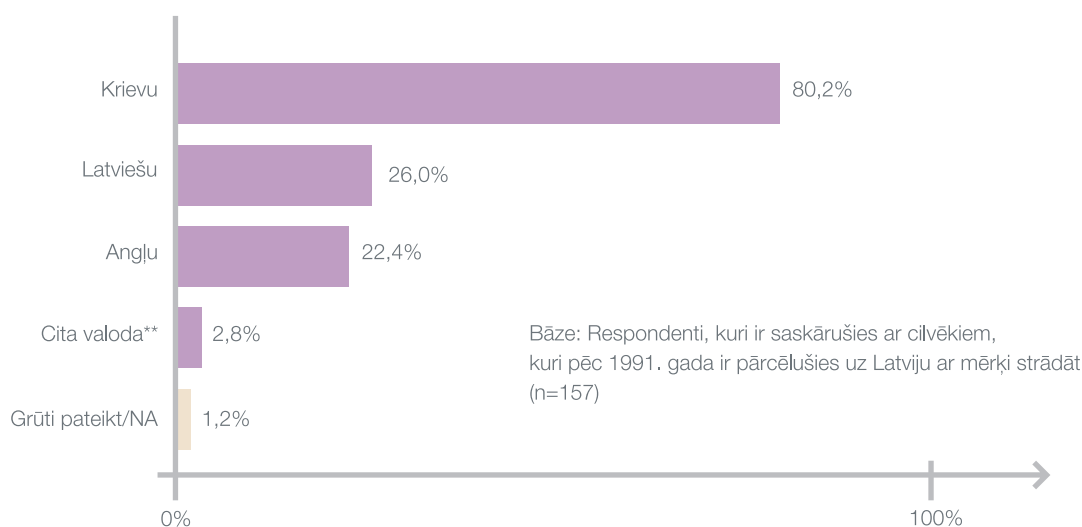
Otrs būtisks migrācijas procesu aspekts – emigrācija. Arī tā atstāj ietekmi uz valodas vidi un par aktuālu problēmu kļuvusi galvenokārt no 2004. gada, kad, izmantojot brīvas darbaspēka kustības priekšrocības, no Latvijas devās un

¹ Karnīte, R., Karnītis, K. *Iedzīvotāju starpvalstu ilgtermiņa migrācijas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību* [tiešsaiste]. Rīga, 2009. [Skatīts 15.01.2011.]. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/fwd_eiropa/18267/; precīzāk par imigrantu iebraukšanas un uzturēšanās procedūru sk. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes mājaslapā www.pmlp.gov.lv.

² PMLP. *Statistika: uzturēšanās atļauju izsniegšana* [tiešsaiste]. [Skatīts: 12.02.2011.]. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/uzturesanas.html>.

³ LR CSP. Demogrāfiskās statistikas galvenie rādītāji 2009. gadā [tiešsaiste]. Informatīvais avots. 2010. [Skatīts: 15.01.2011.]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/dati/informativie-apskati-28307.html>; *Migrācijas ietekme uz valodas vidi Latvijā*. R. Apinis, M. Baltiņš, Dz. Hirša u.c. Rīga: Zinātne, 2008, 96. lpp.; *Viesstrādnieku attieksme pret valsts valodu Latvijā*. SKDS. Rīga, 2008; *Latvijas iedzīvotāju attieksme pret viesstrādniekiem*. SKDS. Rīga, 2008 u.c.

⁴ *Latvijas iedzīvotāju attieksme pret viesstrādniekiem*. SKDS. Rīga, 2008.

*Tā kā katrs respondents varēja atzīmēt vairāk nekā vienu atbildi, atbilžu summa pārsniedz 100%

**Kategorijā *Cita valoda* respondenti minējuši *vācu* (minēts 2 reizes), *lietuviešu* (minēts 1 reizi), *ukraiņu* (minēts 1 reizi)

27. att. Latvijas iedzīvotāju atbildes uz jautājumu „Kādā valodā Jūs galvenokārt sazināties ar cilvēkiem, kuri ar mērķi strādāt ir pārcēlušies uz Latviju pēc 1991. gada?” Dati: Latvijas iedzīvotāju attieksme pret viesstrādniekiem. SKDS, Rīga, 2008

joprojām turpina doties prom liela daļa iedzīvotāju.¹ Tieši valoda ir stiprākais visu latviešu vienotājelements pasaulē, bet diasporas pārstāvjiem dzimtās valodas lietojuma sfēras un iespējas ir stipri sašaurinātas, un ārzemēs augošie latviešu jaunieši valodu apgūst nepietiekami. Latvijas pienākums ir atbalstīt emigrējušo latviešu vēlmi apgūt dzimto valodu, saglabāt un attīstīt valodas prasmi. Turklāt, kā uzsvēra eksperti, emigrācijas procesi samazina kopējo valodas lietotāju skaitu, kas apdraud jau tā negatīvo Latvijas demogrāfisko situāciju.

Pašlaik aktuālākā problēma imigrantu integrācijā ir latviešu valodas kā svešvalodas mācību līdzekļu un kvalificētu pedagogu trūkums, kā arī pagaidām vāji izstrādātā sistēma imigrantu integrācijas nodrošināšanā, resp., trūkst finansiālā un administratīvā nodrošinājuma, kā arī praktiskās iespējas imigrantu integrācijai.

¹ Sk. arī Kļava, G., Motivāne, K. *Valodas lietojums diasporā: citu valstu prakse un Latvijas rīcībpolitikas izvērtējums*. Rīga, 2009.

6

**LATVIJAS
VALODAS
POLITIKAS
UZDEVUMI
NĀKOTNĒ**

„Latviešu valodas nākotni noteiks tās runātāju spēja saskatīt tās nozīmi gan pasaulei, gan sev pašiem un apzināta darbība valodas saglabāšanā un attīstīšanā.” (I. Druviete)

Latvijai kā mazai valstij jālepojas ar pašu savu – latviešu – valodu kā vienu no kopīgajiem dārgumiem, jo tieši katras nācijas valoda ir tautas pieredzes un gadsimtu garumā piedzīvotās attīstības krātuve.¹ Šobrīd latvieši ir neliela nācija ar savu īpašo dvēseli, kultūru un valodu Eiropas Savienībā, un tikai Latvijā un tikai latvieši var parūpēties par šīm savas īpašās identitātes sastāvdaļām. Tajā pašā laikā, ņemot vērā Latvijas ģeogrāfisko atrašanās vietu, sociālekonomiskās intereses, vēsturisko pieredzi, Latvija var lepoties ar dažādo tautību, valodu un kultūru klātesamību.

Vērtējot līdzšinējo valodas politiku Latvijā, IVA intervijās 2009 paustais ekspertu viedoklis vairumā gadījumu ir pozitīvs. Eksperti uzsvēruši, ka valodas politika īstenota sekmīgi, ko pierāda sasniegtie rezultāti:

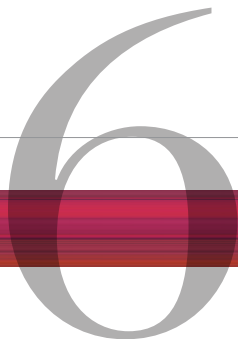
- valsts valodas juridiskā statusa nostiprināšanās notiek lēni, bet ar pozitīvu tendenci,
- latviešu valodas prasme, valodas lietotāju skaits un lietojums ir pieaudzis,
- identificētas valodas lietojuma problēmas,
- latviešu valodas kvalitāte ir pietiekami augsta,
- veiksmīgi realizēta izglītības satura reforma,
- palielinājusies mazākumtautību tolerance pret valsts valodu un gatavība to apgūt.

Taču vienlaikus jāapzinās aktuālās problēmas:

- sabiedrības lingvistiskā uzvedība;
- valsts valodas statusa nostiprināšana (īpaši tādās jomās kā privātā uzņēmējdarbība un pakalpojumi, plašsaziņas līdzekļi);
- latviešu valodas nozīmes samazināšanās dažās jomās valodu konkurences rezultātā (valoda zinātnē, pakalpojumu jomā, darba devēju valodu prasmju prasības darbiniekiem, izvirzot par prioritāru krievu valodas prasmi);
- terminoloģijas attīstība;
- imigrantu integrācijas jautājumi, kas ekonomiskās augšupejas un pieaugošās imigrācijas rezultātā drīz vien kļūs par aktualitāti u.c.

Šobrīd, kad notiek sarežģīto ekonomisko apstākļu radītā politisko prioritāšu maiņa, valsts valodas politika ir novirzīta sekundārā lomā. Tas savukārt nozīmē

¹ Sciriha, L., Vassallo, M. *Living languages in Malta*. Malta, 2006, p. 2.

mazāku morālu un finansiālu atbalstu valsts valodas politikas īstenošanā, kas ilgtermiņā var apdraudēt valsts valodas statusu. Pēc dažu ekspertu domām, daļa atbildības būtu jāuzņemas arī valodniekiem, jo tieši viņiem, kā šīs nozares speciālistiem, vajadzētu būt politiski un sabiedriski aktīviem valodas attīstības sekmēšanā un virzīšanā.

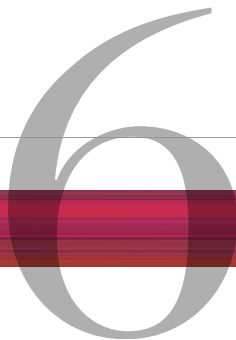
Kā atzinuši eksperti, valodas situāciju un valodas politiku būtiski ietekmē notiekošais izglītības sistēmā un plašsaziņas līdzekļos, kam arī nākotnē būtu pievēršama īpaša uzmanība, akcentējot tieši valodas lietojuma nozīmību. Šeit svarīgi ir turpināt veiksmīgi ieviesto un īstenoto bilingvālās izglītības modeli, nākotnē paplašinot tā izpratni, kas pozitīvi ietekmētu svešvalodu apguves kvalitāti vispārējās izglītības iestādēs.

Par vienu no galvenajiem uzdevumiem un mērķiem izvirzāma sabiedrības līdzdalība valodas politikā: lai valodas jautājumi tiktu sabiedrībā diskutēti, lai tiktu sniegta informācija un analīze par esošo un vēlamu situāciju, lai sabiedrība vairāk iesaistītos šo jautājumu risināšanā, gan lietojot valodu ikdienas situācijās, gan pievēršot uzmanību valodas kvalitātei.

Īstenojot valodas politiku, nepieciešams paplašināt latviešu valodas lietojumu un nostiprināt tās lomu ikdienas komunikācijā, jo dzīva ir tikai tā valoda, kas tiek lietota. Tāpēc tiek uzsvērtā nepieciešamība ieviest pozitīvas valsts valodas apguves un lietošanas stimulēšanas metodes.

Valodas situācijas (2004–2010) analīze rāda, ka valodas politikai nākotnē izvirzāmi vairāki uzdevumi:

- pozitīvas lingvistiskās attieksmes un uzvedības veicināšana,
- valsts valodas lomas un statusa stiprināšana izglītības sistēmā,
- bilingvālās izglītības turpmāka īstenošana (arī plašākā šī jēdziena izpratnē),
- valodas plašākas lietošanas sekmēšana, tai skaitā Latvijas plašsaziņas līdzekļos,
- stingrāka valodas lietojuma prasību ievērošana uzņēmējdarbībā atbilstoši LR normatīvajiem aktiem, paredzot arī grozījumus tajos,
- sabiedrības integrācijas jautājumu risināšana, ņemot vērā imigrācijas tendences,
- latviešu valodas attīstība informācijas tehnoloģiju laikmetā,
- latviešu valodas apguves diasporā sekmēšana un Latvijas izglītības iestāžu sagatavošana iekļaujošam darbam, kas emigrantu bērniem ļautu bez sarežģījumiem atgriezties un turpināt mācības izglītības sistēmā Latvijā,
- sistemātisks atbalsts latviešu valodas kā svešvalodas apguvei ārvalstīs un latviešu valodas sekmīga iekļaušanās starptautiskā vidē.

Izmantotā literatūra un avoti

- 1 Data Serviss. *Latviešu valodas attīstības un lietojuma problēmas*. Rīga, 2004.
- 2 Data Serviss. *Latvijas valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte: pārskats par pētījumu*. IVA. Rīga, 2009.
- 3 Data Serviss. *Valodu prasmes ietekme uz ekonomiski aktīvo iedzīvotāju dzīves kvalitāti: sociolingvistiskā pētījuma kopsavilkums*. VVA. Rīga, 2006.
- 4 Druvieta, I. Latviešu valoda kā valsts valoda: simbols, saziņas līdzeklis vai valstiskuma pamats? No: *Latvija un latviskais. Nācija un valsts idejās, tēlos un simbolos*. Rīga : Zinātne, 2010.
- 5 Druvieta, I. *Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā*. Rīga, 1998.
- 6 Druvieta, I. Mūsu valoda – Latvijas vai ES identitātes daļa? *Lauku Avīze*, 2004, 11. okt.
- 7 Druvieta, I. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010.
- 8 EK Izglītības un kultūras ģenerāldirektorāts. *Eiropas valodas* [tiešsaiste]. 2010. gada 7. decembris. [Skat. 10.12.2010.]. Pieejams: http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/index_lv.htm.
- 9 *Europeans and their Languages. Special Eurobarometer 243*. European Commission, 2006.
- 10 Fieldex. *Valodas situācijas sociolingvistiskā izpēte: pētījuma rezultātu ziņojums (dziļās intervijas)*. IVA. Rīga, 2009.
- 11 Hermanis, V. Integrācijas procesa tālvadības pultis. *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai*, 2007, 8. okt.
- 12 Hirša, Dz. Izglītības reforma: realitāte un izdomājumi. *Latvijas Avīze*, 2004, 6. mar.
- 13 Hirša, Dz. *Plašsaziņas līdzekļi par latviešu valodu. Attieksme, izpratne, informācija un dezinformācija*. Rīga, 2007.
- 14 *Iedzīvotāji un sociālie procesi. Kultūra* [tiešsaiste]. Centrālā statistikas pārvalde. [Skatīts 12.12.2010.]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/dati/statistikas-datubazes-28270.html-0>.
- 15 Indāns, I. *Migrācija Latvijā vēsturiskā perspektīvā* [tiešsaiste]. Referāts konferencē „Vai Latvija iet Īrijas pēdās: darbaspēka migrācija”. [Skatīts: 05.11.2008.]. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/izglitiba_un_nodarbinatiba/6316/.
- 16 Jauce, S. Valodas jāaizsargā pašu mājās. *Latvija Eiropas Savienībā*, Nr. 8, 2007. gada decembris.
- 17 Karnīte, R., Karnītis, K. *Iedzīvotāju starpvalstu ilgtermiņa migrācijas ietekme uz Latvijas tautsaimniecību* [tiešsaiste]. Rīga, 2009. [Skatīts 15.01.2011.]. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/fwd_eiropa/18267/; *Imigranti Latvijā: iekļaušanās iespējas un nosacījumi*. BISS. Rīga, 2009.

- 18 *Key Data on Teaching Languages at School in Europe. 2008 Edition.* Eurydice Network, Brussels, 2008.
- 19 Kļava, G., Kļave, K., Motivāne, K. *Latviešu valodas prasme un lietojums augstākās izglītības iestādēs: mazākumtautību izglītības satura reformas rezultāti.* IVA [tiešsaiste]. Rīga, 2010, 6. lpp. [Skatīts 12.01.2011.]. Pieejams: http://www.valoda.lv/downloadDoc_456/mid_510.
- 20 Kļava, G., Motivāne, K. *Valodas lietojums diasporā: citu valstu prakse un Latvijas rīcībpolitikas izvērtējums.* Rīga, 2009.
- 21 *Latviešu valoda 15 neatkarības gados. Lingvistiskā situācija, attieksme, procesi, tendences.* Valsts valodas komisija. Rīga : Zinātne, 2007.
- 22 *Latvijas iedzīvotāju attieksme pret viesstrādniekiem.* SKDS. Rīga, 2008.
- 23 LR Centrālās Statistikas pārvalde. Demogrāfiskās statistikas galvenie rādītāji 2009. gadā [tiešsaiste]. Informatīvais avots. 2010. [Skatīts: 15.01.2011.]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/dati/informativie-apskati-28307.html>.
- 24 LR Centrālās Statistikas pārvalde. *Nodarbinātība un bezdarbs* [tiešsaiste]. [Skatīts 16.10.2010.]. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/Iedzoc/Ikgadējie%20statistikas%20dati/Nodarbinātība/Nodarbinātība.asp>.
- 25 Mežs, I. *Latviešu valoda statistikas spoguļi.* Rīga : Karšu izdevniecība „Jāņa sēta”, 2004.
- 26 *Migrācijas ietekme uz valodas vidi Latvijā.* R. Apinis, M. Baltiņš, Dz. Hirša u.c. Latviešu valodas aģentūra. Rīga : Zinātne, 2009.
- 27 MK 2006. gada 9. decembra noteikumi Nr. 1027 *Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem* [tiešsaiste]. [Skatīts 09.02.2011.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150407&from=off>.
- 28 MK 2008. gada 2. septembra noteikumi Nr. 715 *Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem* [tiešsaiste]. [Skatīts 09.02.2011.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=181216>.
- 29 *Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi.* MK noteikumi Nr. 733, 07.07.2009. [tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=194735&from=off>.
- 30 PMLP. *Statistika: uzturēšanās atļauju izsniegšana* [tiešsaiste]. [Skatīts: 12.02.2011.]. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/uzturesanas.html>.
- 31 Poriņa, V. *Valsts valoda daudzvalodīgajā sabiedrībā: individuālais un sociālais bilingvisms Latvijā.* Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2009.

- 32 Prezidenta komisijas vadītājs: amatpersonām valsts medijos jālieto tikai latviešu valoda. [tiešsaiste]. *Delfi*. [Skatīts 01.03.2010.].
Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/prezidenta-komisijas-vaditajs-amatpersonam-valsts-medijos-jalieto-tikai-latviesu-valoda.d?id=30274701>.
- 33 *Sabiedrības integrācija un uzņēmējdarbība: etniskais aspekts*. Rīga : Baltijas Sociālo zinātņu institūts, LZA Ekonomikas institūts, 2004.
- 34 Sciriha, L., Vassallo, M. *Living languages in Malta*. Malta, 2006.
- 35 Statistika: naturalizācija [tiešsaiste]. Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. [Skatīts 15.09.2010.]. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/Naturalizacija.html;jsessionid=886CA55BFDD407E0DB5162B3BAE89ABF>.
- 36 *Studies on translation and multilingualism. The size of the language industry in the EU*. European Commission Directorate-General for Translation, 1/2009.
- 37 *Translation tools and workflow*. European Commission. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2009.
- 38 Trudgill, P. *Introducing Language and Society*. Penguin English, 1992.
- 39 *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga : LU LVI, 2007.
- 40 *Valsts valodas likums: vēsture un aktualitāte*. Valsts valodas aģentūra. Rīga : Zinātne, 2008.
- 41 *Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2005.–2014. gadam*. Rīga, 2007.
- 42 *Viesstrādnieku attieksme pret valsts valodu Latvijā*. SKDS. Rīga, 2008.
- 43 Zvidriņš, P. Paaudžu nomaīņa un migrācija Latvijā. No: *Politikas gadagrāmata. Latvija 2007*. Stratēģiskās komisijas analīzes komisija. Rīga : Zinātne, 2008.